

REISVERSLAG
WALTENSBURG-VUORZ
ZWITSERLAND

20 JUNI TOT EN MET 3 JULI 2004

KNNV reis naar Waltenburg-Vuorz / Graubunden / Zwitserland
20 juni tot en met 3 juli 2004

Wij logeerden deze tijd in Hotel/pension Casa Clarezia, 7158 Waltenburg, Zwitserland. Een schitterend gelegen hotel op de zuidhelling boven het Vorderreinthal, hier Surselva genoemd, aan de rand van het kleine boerenbergdorp Waltensburg. Het dal is 80 kilometer lang, met veel zijdalen: aan de noordkant prachtige gletsjerdalen, naar het zuiden lange, zonnige dalen. De dorpen in het Rijndal liggen op een lieflijke groene hoogte. Kom je hoger dan wordt het landschap steeds ruiger. Door de invloed van de zuidfohn is er in Surselva verrassend vaak het warme "zuidklimaat". Waltensburg ligt op 110 meter en geniet veel zonuren. En een lage luchtvochtigheid. In Surselva zijn ontelbaar veel wandelmogelijkheden. Er is een uitgestrekt wandelpadennet dat hoge en lagere gebieden met elkaar verbindt. Het hotel bestaat uit twee huizen:

Het grote huis:

Een vrij nieuw chaletachtig gebouw, passend in het landschap, biedt plaats aan ongeveer 40 gasten, heeft een woonkamer met piano, een stube en een eetzaal. De gastenkamers hebben een eigen bad/douche en toilet. In het grote huis zijn twee-, drie- en vierpersoonskamers. Voor het huis is een groot zonneterras met tafeltennistafels en speelgelegenheid voor de kinderen. Er is een heuse "huisbar" waar menig gezellig uurtje kan worden doorgebracht. Ook is er een boekenkast en een kast vol met gezelschapsspellen.

Het kleine huis:

Een huiselijk gebouw met een familiale uitstraling, biedt plaats aan ongeveer 30 gasten en heeft een gezellige woonkamer met piano en een zitstube. De gastenkamers zijn voorzien van wastafels. Op de (korte) gangen zijn de toiletten en douches. Er is een balkon en een terrastuin. In Casa zijn één-, twee- en een paar driepersoonskamers. Ook hier vindt u uiteraard een boekenkast en een kast vol met gezelschapsspellen.

In het grote huis wordt 's morgens ontbeten en kan men een lunchpakket klaarmaken en 's avonds wordt er een warme maaltijd geserveerd.

Medewerkers:

Plantenlijst	Ger van Zanen, coördinatie In samenwerking met Jenny, Siny, Atte, Ferdi, Klaske en Betty
Vlinderlijst	Marijke Jonker in samenwerking met Nicolien Kuurstra
Vogellijst	Ties Weenink
Mossen	Henk Mandemaker
Paddenstoelen	Atte van den Berg
Tekeningen	Nel Swagerman
Lay out	Marijke Jonker

Deelnemers:

Minie	Horstink-Eskes	Zutphen
Henk en Bep	Mandemaker-Filius	Middelburg
Liesbeth	de Bokx	Middelburg
Ties en Jopie	Weenink-van den Brakel	Helmond (Stiphout)
Josien	v.d.Ros-Bonnet	Rotterdam
Rieuwert	Schekkerman	?
Wouter	Coesel	Den Haag
Nicolien	Kuurstra	Eindhoven
Atte	van den Berg	Wijhe
Jennie	Hendriks	Groningen
Siny	Becker	Groningen
Piet	Dijksman	Neer (L)
Ger	van Zanen	Amsterdam
Ferdi	Uilhoorn	Assen
Betty en Erik	Goudsmit	Amsterdam
Cor	Oppenoorth-Tanis	Ede
Lidy	Hufferman	Seaton-Torpoint (GB)
Lidy	van den Berg	Delfzijl
Meta	Stroeven	Zuidlaren
Nel	Swagerman-Stelling	Hoorn
Klaske	Kubbe	Geertruidenberg
Marijke	Jonker	Doetinchem

Reisleiding:

Gre	Stelling	Alkmaar
Ria	Verhagen-Zuure	Vlissingen

Excursieprogramma:

- 20 juni De eerste dag van de KNNV-excursiereis naar Waltensburg-Vuorz in Zwitserland. De reis ernaar toe.
- 21 juni De hele groep gaat heen en weer wandelen naar Brigels.
Dagexcursie. Tempo zelf te bepalen, maar groepen moeten minimaal uit drie personen bestaan
"Inlopen" voor de volgende dagen.
-'s Avonds een lezing over het ontstaan van de alpen. Geologie
- 22 juni Laax - Falera - Ruschein (senda sursilvana)
We worden gebracht naar Laax Murschetg (lange tocht) en Falera (korte tocht). Hier start een geologie- excursie door het Rijndal "Senda Sursilvana". Deze tocht staat bekend om z'n grote stenen; z'n Menhirs bij Falera. Er is veel over te vertellen! Afgezien van een pittig beginklimmetje, verder een rustige wandeling met prachtige vergezichten.
Teruggelopen naar Ruschein en daar weer opgehaald door busjes.

Hoogteverschil: 1100 meter - 1300 meter
- 23 juni Alp Dado - kleine bergwandelingen.
Volgens onze gastvrouw Marian Zoetmulder, is dit de huisalp van Waltensburg.
Alp Dado ligt op 1800 meter hoog en betekent buiten-alp.
Het is fascinerend te ervaren hoe het is op "onze eigen" alpenweide vol alpenbloemen te staan. 's Zomers staan hier de Waltensburger koeien. Zij leveren de melk voor de kaas, die we elke ochtend op het ontbijtbuffet vinden.
De wandelingen die we kunnen doen zijn o.a.
 - richting Alp Quader en dan naar Burleun (dit restaurant is in onze periode nog gesloten), Brigels en Waltensburg
 - richting Alp Dadens en dan naar Val Ladrail en afdalen naar Waltensburg.
Hoogteverschil 1085 meter - 1800 meter

- 24 juni
- Wandelen aan de overkant.
 -Een groepje afgezet bij Huot (ong. 1700m) en gelopen naar Surcuolm en daar weer opgehaald.
 -De andere deelnemers zijn naar Huot gebracht, daar gebleven en daar weer opgehaald
 Wandelingen door met bloemen bezaaide weiden.
- Hoogteverschil 1350 meter - 1750 meter
 -Ook was er 's avonds nog een lezing van Arie Donker over het gebruik van satellieten in de geologie.
- 25 juni
- 13 mensen met busje naar Zervreilsa-see Fruntstafel
 De wandeling start vandaag helemaal achterin het Valsertal bij de Zervreilasee. Een stuwmeer met een diepte van meer dan 100 meter. Vroeger werd door het water uit dit dal, menig keer het dorpje Vals overspoeld. We lopen eerst over de dam en kiezen het wandelpad naar het buurtschapje Leis en dan naar Vals. (Wie zin heeft kan nog even de permanente tentoonstelling van de Valser-waterfabrieken bekijken.
- Hoogteverschil: 1100-2000 meter
- 15 mensen met postbus naar Andiaast richting Panix gelopen tot Camartgin en toen weer richting Andiaast met postbus terug .
- 26 juni
- Vandaag staat een dagtocht naar Oberdutjen op het programma. Doordat niet eerder een busje beschikbaar was, zijn we om half elf vertrokken. Via Ilanz, Castrisch en Valendas, zijn we naar Oberdutjen gereden.
- 27 juni
- via Taranassa en Schlans, richting Alp da Schlans sut.
 Op ongeveer 1600 meter gedropt en daarvandaan teruggelopen
 -Zes mensen worden met kleine busjes naar Brigels gebracht en lopen dan al rondkijkend terug.
- 28 juni
- Rustdag. Iedereen kon zelf bepalen wat hij of zij ging doen
 's avonds een lezing van Wim Wissingh over speksteen bewerken.

- 29 juni 13 personen Oberalppass
 -Vandaag gaan we naar de speksteengroeven. Een paar mensen gaan vanavond hiermee aan de slag om er iets moois van te maken onder leiding van Wim Wissingh uit Bennebroek.
 Een aantal "floristen" gaan ook mee en maken een wandeling naar de sneeuw en de hoge alpenflora.
 Hoogteverschil 2050 meter - 2200 meter
 -Anderen met postbus en trein naar Versam Safien. Wandeling door de Rheinschlucht. Teruggelopen naar Valendas en daar op de trein gestapt naar Illanz en met de postbus naar huis.
 Een paar deelnemers hebben de lange wandeling niet meegemaakt. Zij hebben in Versam de trein weer teruggenomen naar Illanz.
- 30 juni Met busjes naar Alp Dado.
 -Een groot deel van de groep is boven gebleven en daar weer opgehaald.
 -Anderen zijn op verschillende manieren teruggelopen naar Clarezia.
- 1 juli -Een deel van de mensen wordt vandaag met busjes naar Trin gebracht.
 Rheinschlucht bovenlangs (senda sursilvana)
 Vandaag lopen we over het puin, wat er van overbleef, toen 11000 jaar geleden bij Flims een groot stuk berg afbrak.
 Hierdoor is er een uitzonderlijk stukje natuur ontstaan, die veel weg heeft van de "Grand Canion".
 Het is de bedoeling van daaruit naar Flims Waldhaus te lopen. Het betreft een route die langs alpenweiden, door bos en kleine woongemeenschappen voerde.

 -De groep die dinsdag naar de Oberalp is geweest gaat nu naar de Rheinschlucht, op dezelfde wijze als dinsdag.
- 2 juli -De laatste "werkdag" van onze Waltensburgreis ging van Ilanz naar Vrin, Surin, Silgin, Surcasti-Uors.
 Val Lumnezia een zijdal van het Rheindal.
 Met busjes gebracht naar Vrin en vandaar terug afgedaald naar Uors.
 Daar weer door busjes opgehaald.
 -Een aantal mensen bleef thuis om speksteen bewerken af te maken en boodschappen te doen in het dorp. (Notentaart voor thuis!)
- 3 juli De terugreis naar Nederland.

Zondag 20 juni 2004.

De eerste dag van de KNNV-excursiereis naar Waltensburg in Zwitserland. De reis werd geheel per bus uitgevoerd. De bus vertrok om 8.30 uur vanuit Utrecht en had toen 7 KNNVers aan boord. In Venlo stapten, om 10 uur, nog eens 17 leden van de KNNV op en toen kon de lange reis echt beginnen. De eerste pauze vond om ongeveer 12.00 uur bij Raststatt Brohtal plaats.

Daar werd ons een half uur gegund.

Daarna ging de reis verder, waarna om ongeveer 16.00 uur de tweede pauze plaatsvond. Dat was bij Raststatt Gruibringen. Daarna werd de reis vervolgd. Gedurende het gehele deel van de reis door Duitsland was Ulm de enige stad waar wij min of meer doorheen reden.

Alle andere vormen van menselijke bewoning lieten wij links danwel rechts liggen.

Om ongeveer 16.30 uur werd de reis hervat en om ongeveer 18.10 uur reden we de 6.7 Km lange Pfändertunnel binnen. Korte tijd daarna mochten we voor de derde en tevens laatste keer de benen strekken. Dat gebeurde bij Autobahn-Restaurant Rosenberger (Oostenrijk). De pauze duurde nu een uur. Dat gaf ook gelegenheid voor een warme hap en wat andere geneugten.

Daar werden wij en onze bagage overgebracht op twee kleinere bussen die ons naar Waltensburg brachten. Daar arriveerden wij om ongeveer 21.15 uur. Op eigen gelegenheid waren ook nog drie andere leden met eigen vervoer aangekomen. Wij werden daar verwelkomd door onze gastvrouw Marianne Zoetmulder. Ons werd thee aangeboden en vervolgens werden wij naar onze kamers gebracht in dan wel het grote dan wel het kleine huis

Ieder was blij dat wij na een voorspoedige reis - met overigens in Zuid-Duitsland veel zware regenbuien - op de plek van bestemming waren.

Daar aangekomen werden de kamers verdeeld en ging iedereen onder zeil. Het was een vermoeiende reis geweest en de volgende dag wilden we wel fit beginnen aan de eerste bergwandeling.

Verslaggeving: *Ferdie Uilhoorn*

Maandag 21 juni 2004

M'n eerste KNNV reis;

's Morgens vroeg stond Wouter Coesel al oog in oog met een Gems !!

Om 11 uur gingen we op pad naar Brigels, om "in te lopen"

Kreten van verrukking bij het zien van prachtige vlinders

(Apollovlinder, Dambordje, Bruin Zandoogje,

gehakkelde Aurelia, Koninginnepage,

Rotsvlinder) en vele kruiden; b.v. om 11.30

Engbloem, Blaassilene, Margrietten, Knautia/ Duifkruid,

Ooievaarsbekken in alle formaten, 3-kleurige viooltjes, Salvia,

Rapunzel (waarvan Nel Swagerman zei: "meer een naam voor een

kaboutert"), gevlekte Orchis, Rolklover, Potentilla, Ereprijs, de vele Koekoeksbloemen,

Kruidvlinder(met en zonder bloemen) en toennog een gehakkelde Aurelia, Zwart met

beige. Kan dat? Ik had m'n gekleurde zonnebril op. (Redactie: Nee deze vlinder is oranje)

Borstelkrans/Hennepnetel?: *Lamium Montana*?: nee.. nee *Lamium galeobdolon* (oh, oh,

wat een woorden); vleugeltjesbloem(prachtig); Klaverzuring.

Ook zongen de Vink(vinkeslag) en de Tjiftjaf.

Toen splitste de groep zich in "Murmeltiere" en "Klimgeiten/bokken"

Hoe het verder bij de Murmeltiere ging weet ik niet, want ik was een van de klimgeiten.

Maar ik heb wel gehoord, dat ze genoten hebben van de alpenweides met prachtige bloemensoorten en vlinders.

De klimmers pauzeerden om 12 uur bij 2 prachtige orchissen en Mannetjes

ereprijs.(tweekantig met behaarde stengel) en hoorden zittend op een boomstronk

steeds de roep van een onbekende vogel. Hij/zij riep steeds "te-piet", maar het was

beslist geen "Bonte-Piet", want er werd gezongen in een hoge spar.

Misschien een kruisbekkendennenpapegaai? Gissingen!!

Na de boterhammen met Tilsitter weer op pad. Het werd nog een hele klim.

Atte van den Berg stak regelmatig paddenstoelen uit, die ik steeds in z'n gele trommeltje

moest doen, en zo nu en dan werd er in mijn plastik zakje nog een plantje gemoffeld om

te determineren. Verder zagen we Boswederik(heel klein) en door mij het discutabele

Glidkruid. Bestaat niet in geel zeiden de insiders.Nou dan zoeken we het thuis wel op.

Vergeetmijnietjes, toen we uit het bos waren;grote Ratelaars; Grasklokjes; grote

Ooievaarsbekken; Lievevrouwenbedstro; groepjes Zonneroosjes; fijne Blaassilene Italica;

veel Duifkruid; 5-bloembladige Potentilla; plakaten Thijm; harig Ruig Klokje, lichtblauw,

veel lichter dan de andere *Campanula*'s; Vrouwenmantel; Salie; Vogelwikke; Wilgenroosje

nog zonder bloem; gele Morgenster en een hele mooie pluis, rijp voor een foto; 1

aangebrande Orchis(heel apart); Sedum; paarse Hennepnetel/Borstelkrans; velden vol

Addertong.

Na de middagpauze Ovo Maltini; ijs enz. weer verder boven langs het meer van Brigels.

Distels met bloem; Akeleiruit(wat een schoonheid); witte Ranonkel; Wondklaver; bruine

Klaver; Valeriaan; Veldbies; zwarte Rapunzel; knikkend Nagelkruid; gewoon Nagelkruid;

Waterzuring; ruige Weegbree; kale Jonker; Trollius in groepen; gele Gentiaan zonder

bloemen of de *Veratrum album* (heeft evenwijdige nerven en witte bloempjes);

Bospaardenstaart; Alpenhoefblad; grote Valeriaan; Saxifraga; en... een Parelmoervlinder; Bosaardbei; Dalkruid; Reukgras; Veldzuring; Vossenstaart met punt; uitgebloeide lage Gentiaan; Arnica; baardig Klokje; Parelgras; gewone Veldbies; stekende(geen stinkende) Wolfsklauw; ruige Veldbies; Genevensis (Ajuga); Stachys recta(rechte Andoorn); Dwergganzerik (Potentilla Braunereana); Ik leer het nog wel eens!!

Om 18.15 warm eten: lekkere soep, gemengde rauwkost(wortel, biet, radijs, komkommer, sla en tomaat), spaghetti met een saus van gehakt met champignons ui, enz. ; en toe een heerlijk zoet gerecht met slagroom!

's Avonds 20.30 uur naar een lezing van een geoloog Adrie Donker uit Kothen met prachtige beelden en een boeiende lezing over omgeslagen pannenkoeken=steenlagen van andere continenten(Afrika o.a.) over de Alpen. Wie had dat nou gedacht.

De lezing van de dag daarop (22 juni) werd nog boeiender. Opwarming van de aarde hoezo??

Grafieken! Vergelijkingen van -tig jaren terug laten zien dat temperaturen altijd aan wisselingen onderhevig waren en dat dat heel plaatselijk kon zijn. Heeft de KNMI naast de paniek van de hete zomer van 2003 (zie je wel opwarming van de aarde !?) ook melding gedaan van kou in oost Europa op het zelfde moment? We worden eenzijdig voorgelicht ook door de Politiek.

Is de Politiek ook eenzijdig voorgelicht of hebben ze met deze politiek een bedoeling? Griezellig!!

De Amerikanen schijnen al veel verder te zijn. De film "The day after tomorrow"// En dan de Ozonlaag!

Grafieken wijzen uit dat de zonnitemperatuur ook altijd al aan wisselingen onderhevig was. Smelten van ijskappen, Gletsjers? Hoezo? Onderzoekers melden dat op de ene plek gletsjers smelten, maar op een andere plek op deze aarde juist weer aangegroeid zijn. Dus geen paniek! Ga maar lekker slapen! Maar.....wees zuinig op het milieu en leef bewust! De mens moet nog lang mee. Aldus Arie Donker.

Dit was mijn dagverslagje. De sfeer onder de deelnemers KNNVers is liefdevol en warm (Natuurmensen?)

Hotel pension Clarezia hulde voor de prima verzorging en het meedenken over ons programma. De inrichting van de huizen is uitnodigend tot allerlei activiteiten; lijkt Maria Montessori wel. Determineren; Kletsen; Studeren; Pianospelen; Boeken lezen uit de bibliotheken; en laten we de buschauffeurs niet vergeten van de busjes, die ons steeds maar weer naar hoge plekken brachten, om van daaruit te wandelen, en dan nog Tim, die fotografie heeft bestudeerd en je gratis uitleg en aanwijzingen geeft voor het maken van mooie foto's. Tim heeft de foto's gemaakt, die overal in de beide huizen hangen. Heel bijzonder. Dank voor jullie aandacht.

Meta Stroeven.

PS. Breng vooral een bezoekje aan de VOLG, waar je heerlijke potjes yoghurt en verpakt ijs kan kopen . Zelfs in Clarezia zelf kan je mooie ansichtkaarten kopen en postzegels. En ook filmrolletjes. Wat een service. Over meedenken met de gasten gesproken! Daar vallen de lichte corveewerkzaamheden bij in het niet.

Dinsdag 22 juni 2004,

Vandaag worden we gewekt door regen. Maar hoera, de zon wint het.

Voorzien van lunchpakket vertrekt om 9 uur de groep, die in Mulania op 1400 meter zal starten voor de lange wandeling.

Pas om 10.15 worden de mensen, die in Falera hun wandeling zullen beginnen, weggebracht. Na een mooie busrit komt de tweedegroep daar aan. We zijn nu op 1239 meter hoogte. Tim, onze chauffeur, raadt ons aan om eerst het Romaanse kerkje te gaan bekijken. Rondom deze Pfarrkirche St. Remigius, staan tal van megalieten : reuze stenen dus. Het zijn ruwe steenblokken; primitieve gedenktekens uit het stenen tijdperk en het bronzen tijdperk.

Maar wij kijken vooral naar de roze Polygonum bisorta en de purperblauwe Centaurie. In het kerkje valt de overdadige barokke versiering op, maar ook de prachtige fresco's: o.a. het Abendmahlbild von G.W. Gräsner (1646). Als we de kerk verlaten, begint heel toepasselijk de klok te luiden.

Die katholische Pfarrkirche St. Remigius, eine der schönsten Kirchen in der Surselva, hat eine lange Geschichte. Der Turm aus dem 13. Jh. ist spätromanisch, während der Chor mit Sternengewölbe im 15. Jh. entstand und gotische Elemente birgt. Aus dem 17. Jh. stammen die Vorhalle und das Beinhaus, sowie sehenswerte Wandmalereien.

Georg Wilhelm Gräsner hat das Abendmahlsgemälde 1646 auf der Nordseite des Schiffes geschaffen. Weitere Malereien im Chor, ebenfalls aus dem 17. Jh., stellen Motive aus der Passionsgeschichte dar. Während der barocke Hochaltar 1730 gefertigt wurde, stammen die beiden Seitenaltäre, der Rosenkranz- und der Mariahilf-Altar aus dem 17. Jh.

Die 26 Menhire (Hinkelsteine) haben schon einige Interpretationsversuche über sich ergehen lassen müssen. Hinkelsteine, isoliert betrachtet, lösen kaum Erstaunen aus. Diese jedoch sind streng geometrisch auf einer Wiese angeordnet, und die Deutungsversuche der Wissenschaft reichen von der Geographie über die Astronomie bis zur Naturreligion. Die Anlage, vielleicht eine prähistorische Kultstätte, war ehemals eine ummauerte Hügelsiedlung.

In het dorp aangekomen roept Ger opeens: "Kijk een huis" en wijst in de lucht.

Wat blijkt.....hij zag een huiszwaluw! Even later "blijkt" hij een Carex in. Via de via Dual/ Via Cantaluala gaat het van 1213m. naar 1296 m., het wordt echt genieten. Wat te denken van *Rhinanthus augustifolius* of is het *Rh. alectorolophus*? Jennie ziet haar geliefde *Blysmus compressus* (foto): haar dag kan niet meer stuk.

De *Centaurea scabiosa* volgt en de *Knautia arvensis*.

Bij een houtopslag staat de dooiergele mestzwam (*Bolbitius vitellinus*, foto)

De prachtige *Onobrychis montana* valt op door haar zachtroze bloemen met donkere nerven.

Naast de kranssalomonszegel is er de *Briza media* en de *Lysimachia nemorum*.
 He roept Siny blij als ze de sneeuwwitte veldbies ontdekt. Als we heel enthousiast "Kijk Kijk" horen is het Ger met een bijzondere vondst.
 We lopen nu, begeleid door de Koekoek en de Tjiftjaf, op 1296 m. hoogte. Gezeten op een bank nuttigen Cor en ik samen met anderen de lunch.
 Kijk daar komen de eerste lange afstandslopers voorbij, o.a. Piet, Jopie en Ties.
 We zijn inmiddels bij de waterval aangekomen. Er staat *Steenbreekvaren*, *Primula farinosa*, *Tofieldia calyculata* (Bieslelie, foto) en alpenmadelief.

Cor ziet twee Gemzen, moeder en kind, de weg oversteken. Ferdi, Atte en Klaske van de eerste groep zoeken het hogerop en vinden mooie Orchideeën, *Polygala's* en bladeren van de Dotterbloem.

Samen met Betty en Siny begin ik de vrij gestage afdaling. We genieten van de prachtige vergezichten met Falera en het karakteristieke kerkje wat hogerop ernaast en op de voorgrond de velden geelgekleurd van de ratelaars. Om ons heen staat *Saxifraga rotundifolia*, *Palygala Chamaebuxus* en hoefbladen, die we niet "thuis kunnen brengen".

We dalen verder en komen zo via Ladir 1276 m. in Ruschein, dat op 1205 m. ligt.

De busjes staan al te wachten. In drie etappe's verdwijnt de groep weer naar Casa Claresia.

Voldaan en met nog op ons netvlies, al het mooi's, dat we gezien hebben, genieten we even later van een glas zwarte thee of kruidenthee.

Een heerlijke dag en we beginnen nog maar pas.....!

Liesbeth de Bokx.

Woensdag 23 juni 2004

Het weer is zoals we al een paar dagen gewend zijn, eerst dreigend en bewolkt, maar tijdens het ontbijt al opklarend!

Op ingenieuze wijze zijn we in drie groepen gesplitst. De "thuisblijvers" vormen, volgens Ria, een leuke groep.

Ze hebben er een leuke dag van gemaakt, dat kon ik bij thuiskomst zien aan hun gezichten: Het dorp Waltensburg is aardig, vooral z'n oude 12^e-eeuwse kerk met de beroemde fresco's!

Dankirche und Fresken heute

Die Dorfkirche Waltensburg/Vuorz führt Kulturinteressierte von weither in den Ort. Sie wurde Ende des 11. Jahrhunderts als zweite Kirche neben der älteren Georgskirche auf Jögingenberg erbaut. Danach wurden spätgotische Transformationen vorgenommen.

Der Waltensburger Meister

Um das Jahr 1330 kam ein hochbegabter Maler hierher, um das eben vergrößerte Kirchenschiff auszumalen. Seine Herkunft ist nicht bekannt. Es bestehen darüber nur Vermutungen. Während man noch vor im 1950 annahm, es könnte sich um einen Niederösterreicher oder Böhmen gehandelt haben, kann man heute hören, es könnte auch ein Italiener oder gar ein Rätorumane gewesen sein.

Er zijn op deze dag drie Steenarenden boven het dal waargenomen, Rieuwerd zag een Populierenpijlstaart, enz!

Josien en Mini hadden het goed bekeken: zij mochten in de kofferbak van het busje mee naar ons uitgangspunt voor de wandeling. Boven rustig genieten en op de terugweg nog hier en daar foto's maken (Wat aardig van Tim!).

De busjes vertrokken om 9 uur naar Alp Dado op 1800 meter. Dado betekent buitenalp. Op deze alpenweiden grazen 's zomers de Waltensburger koeien. Zij leveren de melk voor de kaasmakerij in het dorp. En..deze kaas krijgen wij bij het ontbijt.

Vandaag verspert een groep jongvee ons de weg. Twee pittige vrouwen proberen ze in goede banen te leiden: zo stonden we een tijdje in de "file"!

Sommigen van ons gingen o.l.v. Ria eerst nog hogerop. Zij vonden uiteraard weer andere planten dan wij. Ferdie zal hierover nog een verslagje toevoegen.

Zelf liep ik naar beneden mee langs een prachtig pad. Binnen 5 minuten de eerste Gentianen-----. We volgden de markering richting Alp Dadens, "kruipend vanwege de vele plantensoorten! Een volledig verslag komt t.z.t, maar voor mij waren de blikvangers bv.: Ranunculus aconitifolium (een witte Boterbloem), het Alpenroosje, Cirsium spinosissimum (Kratsdistel), de vele Bospaardestaarten (als kantwerk, zo mooi) De kleintjes, Pyrola uniflora (eenbloemig wintergroen), Pinquicula fruticans (nog mooier dan onze gewone ereprijs) enz.

Telkens weer hoorden we Ger roepen: Heee!!!!. Het werd een genotvolle tocht. In de omgeving van een huisje raakten we de markering kwijt en dwaalden wat rond op zoek naar het juiste pad. Ties merkt op: "Een groep KNNVers is net een stel vlooiën!"

Marijke vermaakte zich uitstekend met de vlinders, zoals; Koninginnepage;

Bruine Blauwtjes; Donkere Erebia's; kleine Vuurvlinder.

Atte vond verschillende paddenstoelen, zoals die prachtige Roodsteelfluweelboleet (of toch een heksenboleet?)

We daalden deze dag af van 1800 m. naar 1300 m. Voor sommigen mogelijk te zwaar, maar iedereen heeft het op zijn manier gehaald. Vooral het laatste stuk was erg steil naar beneden. Beneden gekomen werden we ontvangen door de weer goed opgeknapte Gre, die de eerste dagen wat ziek was. Iedereen was blij haar weer te zien.

Vanavond is er een evaluatie en een vooruitblik; ik twijfel er niet aan: Het wordt een heerlijke vakantie!!

Siny Becker

Nog een verslag van Woensdag 23 juni 2004

Verslag van Ferdie Uilhoorn

Nadat vrijwel de gehele groep met busjes naar Alp Dado Sut (1893 m) was gebracht liepen wij allen eerst gezamenlijk op tot Alp Dadens Sut (1747m). De deelnemers van de "lage" groep gingen van daaruit richting Waltensburg/Brigels. De "hoge" groep - zeven mensen waartoe ik ook behoorde - ging in de richting van Alp Dadens Sura (2062m). De groep van zeven viel al vrij snel uiteen in een snelle groep en een langzamere groep. Ik hoorde bij de laatste groep. De snelle groep kwam tot voorbij Alp Dadens Sura. De minder snelle groep kwam minder ver, maar toch tot een hoogte van ongeveer 2000m. Die groep vond een overdaad aan - wat ik noem - midden- en hoogalpiene planten. Misschien is de term niet juist. De oh's en ah's waren in ieder geval niet van de lucht.

Een greep uit de vondsten: Soldanella alpina en S. minor (beide soorten plaatselijk zeer frequent)

Verder plaatselijk massaal Trollius europeus met zijn aparte gele kleur. Verder vele soorten Primula's, waaronder Primula elatior, P. wulfeniana, P. auricula, en P. integrifolia. Dit zijn slechts enkele van de vele soorten Primula's zoals die in de Alpen voorkomen. Verder twee soorten Pinguicula's waaronder de verrassend mooie witbloeiende P. alpina. Om de rij van vondsten te besluiten moet in ieder geval ook worden genoemd de Dryas octopetalis, soms bloeiend soms al met het voor Dryas karakteristieke vruchtpluis. Vanaf 13.00 uur moest de terugreis worden aanvaard. Het was de bedoeling de terugreis naar Waltensburg lopend te doen. Wij waren aanvankelijk een heel eind in tegenovergestelde richting gegaan en het was dus nodig om om 13.00 uur de terugreis te hervatten. Teruglopend richting Waltensburg was onze groepje van zeven weer compleet geworden en haalden wij op zeker ogenblik delen van de lage groep in en werd "gemengd" het laatste deel van het traject afgelegd.

Ferdie Uilhoorn

Donderdag 24 juni 2004

Vandaag gaan we naar de overkant van het dal. Ober-Saxen bij Surcuolm. Vanaf ons balkon, aan de achterkant van het kleine huis, kunnen we het al zien liggen.

Er kunnen helaas maar 20 mensen van de KNNV mee met deze excursie, omdat er ook een geologie-excursie o.l.v. Arie Donker mee gaat in de bus. Er moeten 3 KNNVers thuis blijven. Gelukkig melden zich vrijwilligers hiervoor. Met Arie gaan Gre, Piet, Nel en Lidy mee.

Hier eerst het verslag van de eerste excursie.

We worden op 1693 meter hoogte afgezet door Tim met zijn bus. Onderweg heeft hij ons de plek laten zien waar hij ons weer op komt halen om 15.30 uur.

Direct in het begin is er een moerasachtig gebiedje, waar veel plantenmensen in duiken. Jennie ontdekt, lang een klein stroompje, een distel die we nog niet eerder gezien hebben. Gaat mee voor determinatie.

Nicolien ontdekt een Groot Spikkeldikkopje (vlinder)

Verder vinden we hier o.a. Snavelzegge, Moerasvergeet-mij-niet (*Myosotis palustris*).

In het volgende vochtige weilandje vinden we veel bijzondere planten: Vetblad, Orchissen, *Primula auricula*, *Tofieldia calyculata* (Bieslelie)

Marijke ontdekt een Koninginnepage, die lang heen en weer vliegt op een plek waar ze hem goed ken bekijken.

We zien *Ranunculus aconitifolius* (witte boterbloem) met op de achtergrond het vrolijk geklingel van de koeienbellen.

Jopie vindt het weilandje een paradijsje.

Er staat ook nog *Potentilla* en Rozenkransje (*Antennaria*).

Ria vindt dat we nu wat door moeten lopen. De plantenmensen blijven te lang op een plek. Zo komen we niet op tijd bij de "bushalte".

We lopen een eindje door, over een asfaltweggetje. Een eind verderop gaan we van de weg af een soort "Lehrpfad" op. Langs dit pad staan een aantal borden met uitleg over de natuur. O.a. vogels, paddestoelen, geologie en stenen.

Cor legt uit dat de vinken in dit gebied hun wijsje anders zingen dan in Nederland.

Tijdens de lunch in het gras hebben we dit goed kunnen horen. Heel leuk

Na de lunch wandelen we verder en vindt Ger een bijzondere *Potentilla* met vijf kroonbladen. Het blijkt een *Tormentil*.

In een vochtig sparrbos met veel Veenmos (*Spagnum*) vinden we langs het pad de kleine keverorchis. Heel veel!!! Iedereen is er stil van. Jennie concludeert, dat er dan ook gezocht moet worden naar het *Linnaeusklokje*, omdat die ook in hetzelfde biotoop kan groeien.

Helaas wordt deze niet gevonden.

Meta is druk met mooie foto's te maken van de mensen en van de natuur.

Ferdie vindt Baardmos. Een teken van zeer zuivere lucht.

Ria probeert als een goede moeder om de groep bij elkaar te houden, maar dat is niet makkelijk, omdat "de plantenmensen", langzamer vooruit komen dan de anderen.

We moeten achter wel weer op tijd aan de weg staan voor het Busje.

Jennie wringt zich in vreemde bochten om een bosviooltje te Foto'en. Een nieuw werkwoord van Ger.

We lopen nog een eind over het Lehrpfad en wandelen gezellig langs een troep koeien, die ons komen begroeten.

Dan komen we weer op de harde weg en vinden daar nog weer andere planten, die in de plastic zakken en trommeltjes verdwijnen voor de determinatieavond.

Bij de "bushalte" vindt Jennie een salamander met een oranje- en rode buik.

Triturus alpestris of alpenwatersalamander, na de paartijd. Voor deze levendbarende of kleine hagedis, is karakteristiek de oranjegele onderzijde. Zij is tot 16 cm lang.

Komt voor op 3000 meter hoog in de alpen. Staart korter dan 't lichaam. Voorkeur voor een hoge luchtvochtigheid, daarop komt hij vooral bij vochtig weer tevoorschijn.

Zij baart 1-2 volledig ontwikkelde jongen.

Iedereen wil er een foto van maken. Atte en Marijke laten het dier op hun handen poseren.

O.a. Meta heeft een paar mooie foto's hiervan gemaakt.

Na een poosje laten we hem weer vrij en verdwijnt hij/zij weer in het vochtige gras en varens.

Na een paar minuten komt Tim ons weer ophalen en rijden we via Ilandz weer naar onze eigen berg.

Nel, Piet, Gre en Lidy gingen met de geologie-excursie mee, van st. Martin naar Surcolom. Een excursie die krom van 1350 meter naar 1750 meter.

De plooien in de hoge rotsen, die we de avond ervoor gezien hadden op de dia's, waren goed te zien. Nu konden we de rotsen aan de Waltensburgse kant, ook een goed vanaf de overkant bekijken.

Hoog bloeiden nog veel bloemen, die "beneden al uitgebloeid waren. O.a. Pinksterbloemen. Daarom vlogen hier nog veel Oranjetipjes.

Gre en Piet hielden hun eigen excursie en dwaalden daarom wat af van de anderen. Gelukkig vonden ze de groep nog net op tijd weer terug.

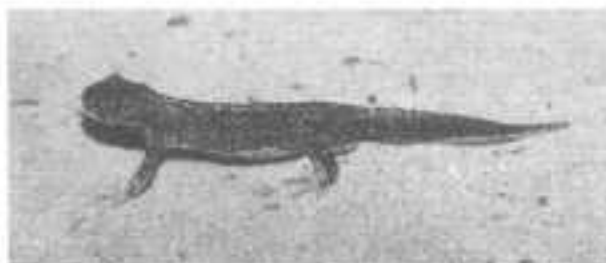
Bijzondere vondst: een roodborst tapuit.

Een lange excursie van 10 tot 16.15 uur.

Om 18.15 konden we weer aanschuiven aan het diner en werd ons een prima maaltijd voorgeschoteld.

's Avonds werd er nog tot in de late uurtjes planten en paddenstoelen gedetermineerd.

Verslaggeving: *Klaske Kubbe en Marijke Jonker*

Vrijdag 25 juni 2004

De tocht richting Pigniu (Panix).

De groep voor de korte route vertrekt om kwart voor 10.00 uur vanaf de Casa te voet naar de bushalte in Waltensburg, waar de bus om 5 min. over 10 vertrekt naar Andiaast. Met onze groep van 15 personen erbij is de bus goed bezet. Veel stopplaatsen zij er niet onderweg en we zijn dan ook op tijd op de plek waar onze wandeling richting Pigniu start. Andiaast is een langgerekt oud dorp met veel houten huizen, dikwijls met Retroromaase opschriften en veel planten en bloemen aan de gevels en de balkons. Dat zie je hier in alle dorpen en steden.

In noordelijke richting lopen we langs de dorpsstraat, en iets verderop buigt de asfaltweg naar links en lopen wij recht door over een landelijk weggetje met rechts van ons weilanden en een diep dal.

We horen er het geklater van een beek "de Schmuere".

Links zien we prachtige bloemenvelden, deels werd er ook gras gemaaid, maar er bleef genoeg over om van te genieten in de berm en verderop langs het pad.

Ger van Zanen b.v. was enthousiast over het vinden van het ruwbladig Scherpkruid of (*Asperigo procunibens*) en Jennie Hendriks vond er tot haar grote vreugde *Asperula taurina* of wel **Turijns walstro**, (geslacht lieve vrouwenbedstro).

Wie niet naar de grond keek, maar vooruit in de verte zag de bruine boerenwoningen van Pigniu en de nog deels besneeuwde bergen op de achtergrond. Ook viel een spierwit kerkje aan de overkant van het dal op, te midden van groene weiden en bomen.

Bijzonderheden onderweg waren verder de *Saxifraga azoides* bij een kleine waterval; Muurvarentjes, grootbloem Centaurie. Bijzondere vlinders die door de wandelaars enthousiast werden bekeken waren de **Kolibrievlinder** en **Morgenrood**.

Minie Horstink-Eskens en Lidy van den Berg.

Zaterdag 26 juni 2004

Vandaag staat een dagtocht naar Oberdutjen op het programma.

Doordat niet eerder een busje beschikbaar was, zijn we om half elf vertrokken. Via Ilanz, Castrisch en Valendas, zijn we naar Oberdutjen gereden. Daar aangekomen werd de weg versperd door een dwars op de weg staande veewagen. Een drietal mannen was bezig om koeien in de wagen te drijven. Toen dat niet goedschiks ging werd er geweld gebruikt met een stok. Gevolg was dat de "dames" de veewagen weer uit liepen. Maar even later lukte het de mannen toch om alles in de wagen te krijgen en konden de koeien naar de weidegronden vervoerd worden. Omdat we toch vlakbij het vertrekpunt uit de auto waren gestapt, zijn we direct na het "koeienincident" gaan lopen. Dutjen ligt op 1500 m. hoogte. Het doel van de tocht was Riein, gelegen op 1270 m. hoogte.

Wij liepen lang bloemrijke weidegronden waarvan enkele reeds gemaaid waren. Wij genoten van de bloemenweelde. Op enkele plaatsen vonden we aangebrande Orchissen. In een drassig weiland waar Veenpluis en Waterdrieblad overheersten, bloeiden honderden breedbladige- (de term "Majalis" werd regelmatig genoemd) en gevlekte Orchissen, veel Keverorchissen en een enkele Muggenorchis. Verder stond er hier en daar Moeraskartelblad en Vetblad. Op de kale rots langs de weg vonden we het nestje van een Veldwesp, waarin de wesp druk aan 't werk was. We zagen ook veel vlinders. Een keer zelf zeven Koninginnepages vliegen. Het weer was fantastisch. Een koele wind maakte de temperatuur dragelijk. Het laatste deel van de wandeling werd voor enkelen wat veel. Toen we de plaats Riein binnen liepen kwamen daar ook de vier wandelaars aan, die naar Alp Dutjen waren geweest. In Riein hebben we op een terrasje wat gedronken. Om half vijf werden we door het busje weer opgehaald

's avonds was er voetbal op de TV. Hiervoor was veel belangstelling.

Tijdens de wandeling hebben enkele dames gesproken met een boer over natuurbeheer in de alpen. De man vertelde dat er subsidie werd verstrekt, door de overheid, aan bergboeren, die hun weiland pas na 15-20 juli maaien en hun weiland niet bemesten. Hierdoor ontstonden weer steeds meer alpenweiden met een prachtige rijke bloemenzee. Het verschil tussen bemeste en onbemeste weiden was goed te zien. Ook hier wordt het biologisch boeren bevorderd.

Henk Mandemaker

Zondag 27 juni 2004

Het programma van vandaag verdeelt zich over drie ondernemingen.

Zes mensen worden met kleine busjes naar Brigels gebracht en lopen dan al rondkijkend terug.

Vijftien deelnemers worden naar boven gebracht, via Taranassa en Schlans, richting Alp da Schlans sut, en op ongeveer 1600 meter gedropt.

Ria gaat vanaf dat punt met Henk, Bep en Siny dalen.

De overgeblevenen gaan met Gre klimmen tot 1723 meter en dan verder door naar Prada Plauna, 1818 meter hoog. We zijn daar om ongeveer kwart voor twaalf. Even op elkaar wachten, dan onder het oranje lint door, een witrode markering volgend.

Er is onderweg een sperwer gesignaleerd en een oranje Luzernevlinder.

Vanwege de associatie wordt al lopend, het boek "Honderd jaar eenzaamheid" van Marquez aangehaald, waarin een episode voorkomt met allemaal gele vlinders.

Het is broeierig warm. De Koekoek roept. Dat kan regen betekenen. Chauffeur Tim heeft ons op het hart gedrukt, dat we tijdig in Brigels terug moeten zijn, omdat er onweer is voorspeld.

Nu even genieten van de directe omgeving en het uitzicht.

Gre heeft een Kleine Vos op haar hand zitten en een kever in haar haar. Dat moet toch een goed voorteken zijn!

We lopen een stuk door op gelijke hoogte. Veel stenen en mooie plekjes met Huislook en Zilverschoon, Thijm en Campanula. Even over een rotsig stukje klimmen en naar beneden springen.

Op een heuvel zien we een geschikt lunchplekje.

Na 10 minuten merken we een omslag in het weer. Inpakken!! Smijt het er maar in, hoor ik zeggen. (in de rugzak).

Als we op het bospad belanden vliegen aldoor bijna zwarte vlinders voor ons uit. Iets groter dan de blauwtjes.. Bij nadere bestudering blijkt het om de Donkere Erebia te gaan.

Dit, aan de hand van het schermje van een digitale camera van Wouter. Handig toch, je kunt het opgenomen beeld direct bekijken en zelfs nog wat vergroten, zodat je het goed kan determineren.

Langs het pad wordt pyrola minor waargenomen (klein wintergroen). Ook de zogenaamde Roodgerande Houtzwam. Een Beekpunge op een drassig stukje steenwand en een "Vlierboom" Trosvlier volgens Ger.

Parelmoervlinders alom, diverse soorten, o.a. Thor's Parelmoervlinder.

In Brigels stoppen we voor thee of koffie.

Het laatste stuk van 200 meter dalen naar Waltensburg via 't bospad vol met vliegende Hooibeestjes, Parelmoervlinders, nachtvlinders en blauwtjes is een lust voor het oog.

Nicoline Kuurstra

Maandag 28 juni 2004,

Een rustdag.

Voor velen een mogelijkheid om goed uit te rusten en voor anderen de gelegenheid om met de postbus even of wat langer naar Illanz te gaan. Ik heb daar een Duits paddestoelenboek gekocht, wat in Nederland uitverkocht is.

Marijke Jonker

Een paar mensen gingen wandelen.

Hierbij het verslag:

Om 11 uur na de koffie van Tim vertrokken voor een rondje om het stuwmeer met Ferdie, Piet en Lidy. Woest berglandschap rondom met twee prachtige watervallen, nu na de regen met grijs water.

Kraaien met gele snavels....?

Gevonden o.a warkruid en brilkruid, salomonszegel, mooie wolfsklauw.

Om half een weer terug bij de dam. Een stukje verderop richting Andiaast langs de westelijke oever van de Schmuur houden we lunchpauze op een mooi weilje.

Om een uur weer op weg via Tscheppe, Patta Diras 1291 meter, Quolms 1433 meter, naar Plain da Tiarm op 1740 meter. Even voor Alpmiez.

Daar hadden we een prachtig uitzicht op de bergen rondom en zagen de Alp Dadens Sura, waar al enkelen de vorige week zijn geweest.

Onderweg was er op 1600 meter een prachtig moeras, met ontelbare Keverorchissen en natuurlijk ook de paarse Orchis en Wollegras.

De koeien daar al op de alm en hadden al veel bloemen opgegeten.

Om 4 uur moesten we toch wel op de terugweg: via route 18 of 20 de meest westelijke route.

Eerst een saai bos met alleen mooie vrouwtjes varens. Er lagen talloze plastic vormpjes, een soort ijsbekertjes zonder bodem, in het bos. Later vertelde Tim dat het waarschijnlijk beschermkapjes waren voor jonge boompjes.

Via Andiaast en de brug over de beek, naar huis, waar we om tien voor zes aankwamen. Een prachtige dag gehad, want de eerst aanwezige lage mistflarden 's morgens, losten snel volledig op.

Lidy Hufferman.

Dinsdag 29 juni 2004,

Oberalppas, Speksteen halen

Om 9.10 uur vertrokken van Clarezia met de twee busjes van het hotel en de auto van de "speksteensnijdersleraar" Wim Wissingh uit Bennebroek, naar de Oberalppas op circa 2050 meter - 2200 meter hoogte.

Behalve de groep speksteensnijders waren van ons, de KNNV dus, aanwezig: Ger, Atte, Henk, Piet, Ria, Siny, Hennie, Jopie en Ties. Het was wel een uur rijden over de route 19 via Trun, Disentris en Sedun. Het weer was uitstekend (zoals trouwens gedurende ons gehele verblijf in Zwitserland deze reis): fris windje, lichtbewolkt en stralende zon. Op de heenreis zaten Jopie en Ria achterin op de "strafbankjes" van het grootste busje. Het lot had de vorige avond beslist, wie daar moesten zitten en wie überhaupt niet mee mochten.

Op de pas aangekomen, werd eerst koffie of iets anders gedronken, in het daar gelegen café-restaurant Piz Calmut. Daarna splitste de groep zich in een groepje speksteensnijders en een groepje KNNV-ers. Wouter en Marijke sloten zich bij de "spek-groep" aan. De overige KNNV-ers, te weten Ger, Atte, Henk, Piet, Ria, Siny, Hennie, Jopie en Ties, klommen al botaniserend omhoog tot het hoogste punt van de gemarkeerde route, waar een betonnen(?) kruis stond. Even daarvoor hadden we onze boterhammen genuttigd op een windstil plekje. Op de top werden enkele groepsfoto's gemaakt.

We liepen over een kronkelend pad afdalend naar het restaurant terug aan de andere kant van de berg. Siny en Hennie waren langs de weg waarlangs ze geklommen hadden weer afgedaald.

Ook Wouter en Marijke kwamen langs het oorspronkelijke pad naar beneden, beladen met een rugzak vol spekstenen. Bij de speksteengroeve bijna boven op de berg hadden we de speksteensnijders lunchend aangetroffen.

Aan planten geen gebrek op deze tocht, maar de oogst aan vogels was gering, zoals trouwens deze gehele reis..

Omstreeks drie uur waren we weer verzameld bij het restaurant, waar naast koffie ook veel caotina, een soort warme chocolademelk, gedronken werd. Om even over vieren vertrok het grootste busje "huiswaarts". Het kleine busje was al een half uur eerder vertrokken. Nu zaten Piet en Ties op de strafbankjes, en constateerden dat het rijgenot aanzienlijk minder was dan op de overige zitplaatsen.

Een uur later waren we weer thuis.

De avondmaaltijd bestond vandaag uit: Indische(?) linzencurrysoep, broccoli-aardappeltaart, salade en yoghurt-nature.

De "spekkers" probeerden 's avonds van hun ruwe stenen kleine kunstwerkjes te maken met behulp van vijlen, gutsen en polijstmateriaal.

De KNNV-diehards gingen zoals elke avond fanatiek aan de slag met flora's, loupe's en microscopen om de meegebrachte planten op naam te brengen.

Al met al een geslaagde dag voor deze groep.

Voor de natuurhistorische gegevens verwijs ik naar de lijsten in het totale verslag.

Ties Weenink

Volgens Ties Weenink kwam de groep, die met Gré was mee geweest naar de Rheinschlucht, met de tong op de schoenen net op tijd terug voor de avondmaaltijd.

Swiss Grand Canyon

Erleben Sie die eindrucklichen Felsformationen und dieses Stück unberührte Natur - ein eindruckliches Erlebnis. Ein abwechslungsreicher Wanderweg führt Sie durch bizarre Geologie und wunderbare Waldpartien, auch an sehr heissen Sommertagen kein Problem. Anreise: Mit der RhB nach Valendas-Sagogn 665m, dann Wanderung entlang dem Rhein und der RhB-Linie nach Versam-Station 635m (5km, 1 ½ Std.). Im Sommer bietet die RhB Abendfahrten im Aussichtswagen in die Rheinschlucht,

Dinsdag 29 juni 2004:

Excursie Rheinschlucht bij Versam met postbus en Rhätische Bahn.

Aantal deelnemers 14.

8.55 postbus van Waltensburg naar Ilanz .

9.30 trein Ilanz naar Versam-Safien. Aankomst 9.44.

Vanuit de trein die vlak langs de Rhein reed kregen we voorbij Valendas al uitzicht op het begin van de Schlucht. Indrukwekkende kale witte rotsen toornden hoog boven de rivier uit. Het deed me denken aan de krijtrotsen op Møn in Denemarken.

Uitgestapt bij Versam en daar stroomafwaarts gelopen in oostelijke richting.

Schrik bij Lidy van den Berg. Stok laten staan in Ilanz. Even een telefoontje naar Ilanz en met de volgende trein werd hij keurig nagestuurd.

Het wandelpad liep vlak langs de snelstromende Rhein. Het water zag grijsachtig.

Soms waren langs de oever kleine strandjes.

Aan beide zijden van het pad stonden veel planten; Gevlekte Orchis (*Dactyloctenium aegyptium*), Grote kever orchis, *Thalictrum* en planten, die bij ons ook langs de waterkant voorkomen zoals Koninginnekruid en Valeriaan.

Onder een bomenrijke plek stonden honderden *Pyrola rotundifolia* en heel veel Gevlekte orchissen. Een prachtige "wilde tuin"! Foto's gemaakt en verder maar weer.

Met luid gejoel passeerden ons twee rubberboten, waarvan de roeiers probeerden het "roer recht te houden". Het wilde water van de Rhein liet ze echter ronddraaien.

Grote hilariteit natuurlijk.

Koeienoog (*Buphthalmum salicifolium*) stond ook in grote pollen volop te bloeien.

Om een uur of twaalf rust en eetpauze onderaan de voet van een steile rots, daar waar de Rhein een scherpe bocht maakt. We hadden een prachtig zicht op de Schlucht, die ook wel de Swiss Grand Canyon wordt genoemd. Riewert, Bep en ik zijn nog even omhooggeklommen. Om een nog mooier uitzicht te hebben. Een paar mensen hebben nog gepoogd de brug over de Rhein te vinden maar dat is ze niet gelukt.

Het werd tijd om terug te keren richting Versam. Bij het restaurantje wat gedronken.

Het was flink warm en de zon scheen volop. Minie, Josien en Riewert vonden het welletjes voor vandaag en zijn hier op de trein getapt. De anderen besloten naar Valendas te lopen en daar de trein naar Ilanz te nemen. Op het routebordje stond te lezen dat dit een

wandeling van 1 $\frac{1}{2}$ uur zou zijn. We deden er 3 uur over. Het pad was veel moeilijker dan we dachten. Soms tamelijk steil en veel boomwortels. Maar de inspanning werd wel beloond. Langs het pad stonden heel veel Rode bosvogeltjes en Vogelnest orchissen. Vooral het eerste stuk aan de overkant nog een weer de witte rotsen van de Schlucht. De trein van 16.27 haalden we niet. Tijd om even uit te blazen en een ijsje te eten op het stationnetje van Valendas en mee te maken hoe 2 kraaien een steenarend verjaagden. Op ons verzoek (via meldknop op het station) stopte de trein van 17.27. Om 18.00 stonden we weer in Waltensburg. Precies op tijd voor het avondeten. Het was een lange maar geweldige dag geworden.

De plantenlijst die Liesbeth voor deze dag heeft gemaakt is verwerkt in de totaalijst.

Gré Stelling

's Avonds gingen Marijke en Wouter, met nog een aantal loge's van Clarezia, Speksteen snijden. Er werden in de loop van de volgende dagen mooie sculpturen gemaakt, waarvan de laatste avond een tentoonstelling neergezet werd. (heeft iemand leuke foto's)

BEELDHOUWEN IN ZWITSERLAND:

In de prachtige natuur zelf een stuk speksteen zoeken en deze tot je eigen beeld gaan bewerken in een sfeervol Zwitsers hotel? Overdag de natuur in en 's avonds lekker creatief aan de slag olv Wim Wissingh... Kijk voor info 2004: www.clarezia.ch

Marijke Jonker

Plak hier uw eigen foto's

Woensdag 30 juni 2004,

Het is half acht, ik moet op staan. Aan de voetstappen heb ik kunnen horen, dat Wouter, Piet, Siny, Jennie, Ferdi, Meta en Atte al zijn overgestoken naar het "Grote Huis". Ik herken nu na tien dagen hun voetstappen, omdat mijn kamer boven de voordeur van het "Kleine Huis" is.

Op weg naar het ontbijt adem ik de frisse berglucht in. Heerlijk! Ik kijk achterom naar de overkant van de Rijn en zie de besneeuwde bergtoppen boven het groen uitsteken. Laat ik het maar goed in me opnemen, want de tweede week schiet al op. Wat gaat de tijd toch snel, als je zo geniet. Ik neem plaats met m'n kruidenthee en yoghurt, op de bank in "onze" hoek. Wouter en Piet ontbreken aan de tafel. Zij zijn al om half negen met busje 1 vertrokken. Tim heeft gisteravond uitgelegd, dat we deze dag naar onze huis-Alp gaan. Voor de goeie lopers vertrok er al een busje om half negen, de andere bus gaat om half tien. Even snel een lunchpakket maken, waterfles vullen, schoenen aan, regenjas toch maar mee en naar de verzamelplaats voor het "Kleine Huis". Ik kruip op de achterbank van de bus, een goeie plek voor mijn korte benen. Tim brengt ons, via haarspeldbochten, waar hij soms even moet terugschakelen naar de eerste versnelling, veilig naar boven; dat betekent van 1100 m. naar Alp Dado Sut op 1833m. We stappen uit bij een, voor dit gebied, grote boerderij. Tim vertelt, dat de melk van de koeien die hier grazen, via een pijpleiding naar de kaasmakerij in Waltensburg gaat. Behalve de boerderij zien we ook een skiliftstation. Als bewijs staan er enorme sneeuwkanonnen, die als er weinig sneeuw ligt, vanuit een waterreservoir sneeuw kunnen maken om de pistes te kunnen prepareren. Maar gelukkig gebeurt dat nu niet. Het is stil en vredig hier boven. De prachtige berghellingen zijn nog lang niet ondergesneeuwd. Alleen boven ons weten we wat sneeuwvlaktes. We overleggen samen met Ria, Gre en Tim, wie waar naar toe gaat, wat de mogelijkheden zijn en wie 's middags weer opgehaald wordt. Ook deze dag blijkt weer een groepsreis met individuele mogelijkheden te zijn. Zo kan je van hieruit lopen naar Alp Quader (1900 m.), daar even rusten, koffie drinken en weer terug naar Alp Dado. Je kan hoger naar Rubi Sut 2172 m., waar de begroeiing weer anders is dan we tot nu toe hebben gezien. Daar zijn allerlei stroompjes en is prachtig gelaagd bergmassief te zien. Je zit dan niet zo ver van de sneeuw.

We maken onze keuze.

Liesbeth, Ferdi, Ria en Klaske gaan naar "boven".

Wouter en Piet zijn, zoals gezegd, onderweg, in gezelschap van een paar niet-KNNVers, naar de Biferten hutte 2482 m. Later vertellen ze mij dat ze dat niet helemaal hebben gehaald, omdat er een flink sneeuwveld lag, waar ze, verstandig, niet overheen zijn gegaan.

Meta en Marijke besluiten om, vanaf Alp Quader, naar Brigels te lopen. Meta heeft daar een paar jaar geleden in een leuk hotelletje gelogeerd. Ze willen graag dit plaatsje gaan bekijken en koffie drinken. Ze hebben een kaaswinkeltje bezocht, waar alle soorten Zwitserse kaas te zien waren. Ze bezochten ook een klein weverijtje van een mevrouw, die eigenlijk moest gaan hooien, maar het ook erg leuk vond dat zij in het winkeltje kwamen.

Onderweg zagen zij vele vlinders en prachtige bloemenweiden. Ook zagen zij een (Boom) valkachtige, die zijn jongen voerde in de lucht. Marijke was blij dat ze nog even terug was bij het eerste weilte waar ze, de eerste dag van deze reis, voor haar nieuwe vlindersoorten, in het echt kon zien.

Ook daar zag ze weer Apollovlinders.

Atte, Gre, Nicolien en ik gaan via een andere afdaling richting Andiaast.

De "anderen" willen boven blijven en worden weer opgehaald door Tim.

Tot onze eerste stop lopen we vrij hoog. Het landschap ziet er uit als een verzameling begroeide rotstuintjes. (lastig meenemen, dus hier maar genieten) De begroeiing bestaat uit Saxifraga-achtigen, zoals Steenbreek; Huislook; Sedum-achtigen; Primula farinosa en breedbladige Gentianen.

Nadat we een poosje hebben rondgesnuffeld, naar tot nu toe nog niet waargenomen planten en vogels, dalen we af naar Alp Dadens Sut om daarna via Val da Landral en Val Mulin weer thuis te komen.

Het tweede stuk gaat door weilenden. Sommigen zijn nu gemaaid, maar pas na 15 juli zal alles gemaaid zijn.

Boerenfamilies zijn druk bezig om het hooi te "wieren" (op richels leggen) en op te halen. Het is zwaar en warm werk, zo tegen de steile zuidhellingen. Terwijl wij in de schaduw ons boterhammetje eten, zien we ze zwoegen en zweten. Regelmatig moeten we langs de kant van de weg gaan staan, om de opraapwagens te laten passeren. Daarna lopen we door een stuk bos, heerlijk fris. Ook hier zien we weer Trollius en uitgebloeide Akeleiruit, donkere Akelei en verschillende Orchideeën.

Het laatste stuk is heel steil, Tim had ons al voorbereid.

Halverwege zien we een grote pol Slangenkruid, prachtig blauw in de zon tegen het pasgemaaide gras af steken. Zeer fotogeniek!

Gre wil er een foto van maken en pakt haar fototoestel uit haar rugzak. Daarna vervolgen we ons pas. Pas als we bijna thuis zijn ontdekt Gre, dat haar camera nog bij het slangenkruid moet liggen.

"Ik ga niet weer met je mee naar boven hoor" roep ik meteen. Zo ben je als "zus", maar Nicolien is geen zus en is bereid wel met haar mee te gaan. Dat wil ik toch niet, want Nicolien had al te kennen gegeven, dat ze erg last had van de warmte. Maar hoe ik ook

praat, ik mag op de rugzakken passen. Terwijl Nicolien en Gre op weg gaan, komt er juist een opraapwagen langs. Dit is mijn kans denkt Gre en houdt de wagen aan. Na wat Duits en Engels heen en weer gepraat, mogen ze op de wagen klimmen en zie ik ze mee naar boven gaan. De camera lag gelukkig nog bij het slangenkruid.

Terwijl we nog nagenieten van dit avontuur, komt Atte, heel attent, eens polshoogte nemen, waarom wij nog steeds niet thuis zijn.

Nu lijkt het alleen een beschrijving van de wandeling, maar we zagen onderweg weer: Grote Keverorchis, Witte Boterbloemen, Esparcette, Witte Veldbies, Bastaard Wederik,, We hoorden en zagen: Groene Specht; Leeuweriken; 'n Gele Kwikstaart; Kneu's en Tuinfluiters.

Bij thuiskomst informeer ik bij de anderen naar hun belevenissen.

-Minnie vertelt dat ze hebben koffie gedronken bij Alp Quader,. De koffie was gezet in een grote stenen pot.

Bij hun vertrek wilden ze afreken. De mevrouw keek even in de pot en berekende de prijs aan de hand van de overgebleven hoeveelheid koffie. Om het haar makkelijker te maken hebben ze de pot eerst maar helemaal leeg gedronken.

-Als ik Eric vraag naar zijn ervaringen van deze dag, geeft hij als antwoord kort maar krachtig: "Gewoon mooi"!!!!!!

- Wouter en Piet hebben een heel vermoeiende, maar prachtige tocht gemaakt.

Voordat we aan tafel gaan, waar een heerlijk maal wacht, wordt ik gevraagd om een paddenstoel te aquarelleren. De deskundigen uit onze groep komen er niet uit, welk soort dit is, en bewaren of drogen is er nou eenmaal niet bij met paddenstoelen.

Een eervolle opdracht en een leuke manier om toch een steentje bij te dragen in ons "vacantie-kenniscentrum".

Terwijl een paar mensen speksteen vijlen, anderen determineren, probeer ik zo nauwgezet

Mogelijk het kleine leverkleurige paddenstoeltje op papier te zetten.

Zo komt er wer een einde aan deze heerlijke dag.

Nel Swagerman-Stelling

Donderdag 1 juli 2004

Een wandeling alleen.

Om 9 uur vertrokken naar Brigels via de Panoramaweg. De hooilanden onderweg zijn nog steeds niet gemaaid. Het is erg broeierig warm. Om kwart over tien begin ik aan de wandeling door het Frisalthal. Je loopt vlak langs de Flem, die als een woeste beek naar beneden klettert. Op het beginstuk hebben veel geiten gelopen (aan de keutels te zien). Je begint op 1300 meter, maar toch zijn er al gauw veel soorten alpenbloemen. O.a. de Melige Primula. Het is een prachtig dal met veel Sparren en absoluut niet gecultiveerd, op een soort picknikplek na, waar een groep kinderen in het water speelt en op twee dromedarissen mogen rijden. (2 bulten)

Tot Rubi Sut is de weg een soort karrenspoor, waar toch een enkele auto rijdt. Bij Chischarolas waar de weg de beek oversteekt, kom je langs "Uaul Scalte", het hoogst gelegen oersparrenbos van Europa. Indrukwekkende bomen en grote bemoste rotsblokken. Verderop aan de andere oever ook enorme verweerde rotsblokken met veel soorten Steenbreek en Huislook.

Bij Rubi Sut 1625 m. houdt de weg op en gaat er een bergpad verder. Plotseling steekt er een koude wind op. Ik loop nog verder tot ik een tweede beek zou moeten oversteken en ben dan op 1727 meter bij een prachtige Drijas-plek met bloemen die nog maar net open zijn. Het weer wordt nu zodanig slecht, dat ik besluit om terug te gaan. Het is dan een uur. Af en toe regen en lage wolken. Na een late lunch bij Chisarolas, doorgelopen naar huis, waar ik om half vier aan kwam.

Lidy Hufferman

Plak hier uw eigen foto's

Nog een verslag van Donderdag 1 juli 2004

Een deel van de mensen werd vandaag met busjes naar Trin gebracht. Het was de bedoeling van daaruit naar Flims Waldhaus te lopen. Het betrof een route die langs alpenweiden, door bos en kleine woongemeenschappen voerde.

De route kende uiteraard vele hoogteverschillen .

Op deze tocht werden vele interessante vondsten gedaan Anthericum ramosum was er één van. Voor het eerst werd deze dag ook de geelbloeiende Aconitum lycoctonum ssp.vulparia in bloei gezien.

Verder nog een aantal aansprekende soorten als Daphne mezereum, Selaginella helvetica, Cephalanthera rubra, een schitterende orchidee. Een van de klapstukken van de dag betrof de vondst van een groot aantal planten van Atropa belladonna. De grootste klapper van de dag betrof de - helaas al uitgebloeide - Cypripedium calceolus . Aan de restanten van de uitgebloeide bloemen was de soort als zodanig nog te herkennen .

Het is vermoedelijk de orchidee met de grootste bloemen in het Alpengebied. Op één plaats in het bos liep - vanaf het door ons belopen pad - een smal paadje het bos in. Nieuwsgierig als we waren volgden wij dat paadje. Al na enkele meters bleek waarheen dat paadje voerde. Naar een grote pol uitgebloeide Cypripedium calceolus. Na telling bleek dat die pol 15 bloemen had gekend. Rondom de pol was de vegetatie platgetrapt. Velen waren ons dus al voorgegaan en vermoedelijk op het moment waarop die orchidee nog bloeide. Een beetje jaloers waren wij wel.

Tijdens onze wandeling werden wij ook nog op een mooi spektakel geattendeerd. Wij hoorden raven en na enige tijd kijken en speuren in de lucht zagen wij dat een steenarend belaagd werd door twee raven. Een machtig gezicht, zulke grote vogels en dan niet eens op zo'n grote hoogte. Verder hebben wij op deze tocht nog twee donkere eekhoorns gezien.

Een mooie dag met maar één minpuntje. Voor het eerst tijdens ons verblijf in Zwitserland regende het overdag en moesten paraplu en regenkleding uit de rugzak worden gehaald .

Gelukkig duurde het ongemak niet erg lang en kon de zaak weer worden

opgeborgen

Na aankomst bij Flims Waldhaus troffen wij andere leden van onze groep en zijn wij vervolgens samen met hen via Digg naar Stn Versam aan de andere kant van de Rijn gereden om daar nog een groep Waltensburgers op te pikken en vervolgens weer naar Waltensburg terug te gaan.

Ferdie Uilhoorn

Nog een verslag van Donderdag 1 juli.

Het gezelschap viel in in een aantal groepen uiteen. Zelf behoorde ik tot de groep die met achtereenvolgens bus en trein naar de Rheinschlucht mochten. Anderen waren ons reeds voorgegaan en waren met verhalen over Rode bosvogeltjes en Vrouwenschoentjes komen aanzetten. Bovendien was nog een Vliegenorchis op het toneel verschenen, zodat onze verwachtingen hoog gespannen waren.

We vertrokken om 8.40 uur naar de bushalte en hoewel de bus even op zich liet wachten, bereikten we keurig op tijd het station om daar de trein te nemen naar Versam, waar we om 9.30 aan onze wandeling konden beginnen. De schlucht was imponerend om te zien. Het Auenwald was tamelijk droog, maar leverde nog behoorlijk wat op o.a. *Dactylorhiza maculata*, *D. fuchsii*, *Epipactis atrorubens*, *Gymnadenia conopsea*, *Cephalanthera rubra* en een groot veld met *Pyrola rotundifolia*. Om 11.00 moesten we aan de voet van een steile helling terug keren, omdat de afspraak was om 12.00 bij het restaurant te verzamelen en een kop koffie te drinken. Dat werden er wel twee met iets van Zwetschentorte, omdat we op Henk moesten wachten, die zijn stok ergens had laten staan, maar na een goed kwartier kwam hij zwaaiend met stok te voorschijn en trek hebbend in koffie. Daarna begon het tweede deel van de tocht naar station Valendas. De bewolking was toegenomen en af en toe regende het zodanig dat de regenkleding aangetrokken moest worden om even later weer uitgetrokken te kunnen worden. De tocht voerde over smalle richels (volgens de verhalen van de dinsdaggroep met de dikte van een scheermes), heuvel op heuvel op en op het laatst parallel aan de spoorbaan. In het bos nog flink wat *Neottia nidus-avis*. Daar we stevig doorstapten, konden we de trein van 15.27 nog halen, die ons weer naar Ilanz bracht, waarna de bus ons weer naar Waltensburg vervoerde. Het was een mooie tocht met leuke vondsten, zodat er 's avond weer het nodige te determineren viel.

Atte.

(Daar ik pas na afloop wist dat ik het verslag zou maken, zijn er geen bijzonderheden tijdens de tocht genoteerd).

Plak hier een eigen foto

Vrijdag 2 juli 2004,

De laatste "werkdag" van onze Waltensburgreis ging van Ilanz naar Vrin, Surin, Silgin, Surcasti-Uors. Na een kopje koffie bij "tante Bets" in Vrin gingen we op pad.

Eerst een prachtig kerkje gefotografeerd in Vrin.(doorkijkje)

't Was weer heerlijk wandelweer.

We moesten het kerkje in Surin links laten liggen. Dat doe ik meestal met kerken, maar.... echt op de reis van

Falera naar Ruschein heb ik, op advies van Tim, het kerkje van Falera van binnen bekeken. (Zie beschrijving op pagina 10 over 22 juni)

Prachtige wandschilderingen. Erg apart.

Omstreeks het middaguur zakten we neer op een stapel boomstammen, (Zelfs een amfitheater) en aten onze lunch.

Onderweg was het ohh en ahh-geroep van Ger van Zanen en Jennie Hendriks duidelijk te horen.

De plantennamen laat ik deze keer aan Ger over, die ze allemaal perfect noteerde. Ger heeft een hoofd vol latijnse namen. Knap hoor!

Op een gegeven moment kwamen we bij een soort heksenkringzitje in het bos terecht. Boomstammen met rugleuningen! Daar hebben we even gerust en gefotografeerd.

Op een bepaald moment begon het wat te regenen. Meteen veranderde veel KNNVers in gekleurde wandelende dromedarissen. (eenbultige) De rugzak onder de regencap. Prachtig. Zelfs de zuidwesters (Ger en Piet) kwamen uit de rugzakken.

Tijdens deze tocht zijn we twee keer de snelstromende Valserrhein en de Glogn overgestoken.

Gelukkig kwam Atte van den Berg ook, wat paddenstoelen betreft aan z'n trekken. Mosjes en korstmossen waren voor Henk Mandemaker.

Onderweg een Rood Bosvogeltje gefotografeerd.

In Uors kwam Tim ons weer ophalen, nadat we samen iets hadden gedronken of een ijsje hadden gegeten.

Weer een onvergetelijke dag gehad.

Zo was de laatste dag voor onze Engadiner-bus-reis naar Nederland.

Meta Stroeven:

De Laatste Avond.

Om 19.30 uur komen we nog een keer bijelkaar in de huiskamer van het "Grote Huis"
We hebben allemaal onze "Lat" afgerekend bij Marian Zoetmulder en afscheid van haar genomen.

Nu nog even terug kijken naar "hoe het was deze veertien dagen"

Er wordt wat heen en weer gepraat hoe het was en hoe het had kunnen zijn en wat goed was en minder goed. Maar het woord "slecht" is niet gevallen.

Iedereen was op zijn of haar manier tevreden over deze reis.

Na een kopje koffie was er nog een spel door Bep en Lidy inelkaar gezet.

Hieronder kan u nog een keer proberen om het op te lossen.

Bloemen planten Crypto, Bep Mandemaker en Lidy van den Berg

Nr.	Cryptische omschrijving	Antwoord
1	Slangenpeen	
2	Een veldhorloge	
3	Deze hand krijgen we liever niet	
4	Chocolade heeft twee kleuren	
5	Dit is alcoholvrij	
6	Kleurige vruchtjes	
7	Een vuurprikker	
8	Was dit maar in euro's	
9	Een buitenlandse weide	
10	Naaigerei voor een lief vrouwtje	
11	Dit plantje heeft iedereen af en toe nodig	
12	Het is duur en nat	
13	Dat beest loopt hard	
14	Eentonig gekleurd	
15	Een heertje die een medaille krijgt	
16	Bah Hatzje	
17	Hiermee droog je tranen	
18	Ik zag een uiversnavel in de nacht	
19	Je koopt het bij de slager	
20	Kinderspeelgoedbloem	
21	Iemand die niet op houdt te praten	
22	De edelman port zijn paard aan	
23	Een bijbelse koningstempel	
24	Een winterartikel dat prikt	
25	Agrariers krijgen een medicijn voor de darmen	
26	Vrolijk blij meisje	
27	Een edele zonder geld	

Zaterdag 3 juli 2004

Reisdag naar Nederland.

5.30 ontbijt. Koffers voorzien van labels met uitstapplaats, voor het kleine huis

5.50 vertrek met de kleine bus naar het dal. Eerst nog afscheid nemen van de familie Goudsmit en Lidy Hufferman. Beneden aan de voet van "onze berg" staat de dubbeldeks touringcar klaar om ons naar huis te brengen. Koert Zoetmulder is chauffeur tot aan de Oostenrijkse grens. Daarna nemen we ook afscheid van hem, hij gaat weer terug naar Waltensburg.

Er komen nog reizigers uit Tchiertschen in de bus. Nu zit hij helemaal vol.

Een Zwitserse chauffeur neemt het stuur over van Koert.

Als we onder een lange tunnel door zijn gereden, zien we opeens veel donkere wolken. Het begint te regenen. Wat hebben we een geluk gehad met het weer in Graubunden!!!!

De hele reis naar Nederland blijft bewolkt en regenachtig.

We stoppen onderweg nog twee keer om de benen te strekken, wat te drinken en ons te verfrissen.

Tegen 16.30 komen we in Venlo aan. Hier stapt een groot gedeelte van de mensen uit de bus om met de trein of auto verder te reizen naar huis. Helaas missen we de trein naar het noorden, zodat we in de stationsrestauratie nog wat kunnen drinken en eten. Lekker Hollandse soep en Frites.

De andere reizigers gaan met de bus verder naar Utrecht. Ook zij zullen wel goed thuis gekomen zijn.

Heel leuk om elkaar weer tegen te komen op de reünie op 13 november 2004, in het Centrum voor NME in Arnhem.

Marijke Jonker

Plak hier uw eigen foto's

ENGADINER NUSSTORTE (niet voor beginners!!)

Springvorm 24 cm doorsnede. Ovenwarmte 175 graden C. Baktijd 1 uur

Ingrediënten:

Vulling:

- 100 gram witte hazelnoten
- 100 gram witte amandelen
- 100 gram gepelde walnoten
- 350 gram suiker
- 1 dl. water
- $\frac{1}{4}$ liter slagroom

Deeg:

- 200 gram harde margarine (gedeeltelijk roomboter)
- 150 gram witte basterdsuiker
- 1 ei
- 350 gram bloem
- snufje zout

Bereiding:

1. Kneed een soepel deeg van de "deeg" ingrediënten.
2. Zet dit in de koelkast ca. $\frac{1}{2}$ uur. (langer mag ook)
3. Hak de noten grof.
4. Los in een pan met dikke bodem, al roerende 350 gram suiker op een laag vuur in 1 dl water op. Blijf roeren tot de suikerstroop goudgeel caramelliseert.
5. Roer er de gehakte noten en $\frac{1}{4}$ liter slagroom doorheen.
6. Laat dit alles 2 minuten doorkoken. Daarna iets laten afkoelen.
7. Vet de springvorm in
8. Rol $\frac{2}{3}$ deel van het deeg uit, tot een ronde lap van +/- 34 cm. doorsnede en bekleed hiermee de springvorm, tot bovenaan de rand. Snij de rest eraf.
9. Schep het iets afgekoelde notenmengsel erin.
10. Sla de opstaande deegrand over de vulling heen.
11. Rol het resterende deeg uit tot een ronde lap, die iets kleiner is dan de springvorm.
12. Bedek hiermee de bovenkant van de taart.
13. Versier met de rest van het deeg de bovenkant.
14. Bestrijk het geheel met wat losgeklopt ei.
15. Bak de taart in het midden van de oven op 175 graden C. in ca. 1 uur goudbruin gaar.
16. Als de taart uit de oven komt maak dan direct de rand en de bodem los.
17. Laat de taart in de springvorm verder afkoelen.

Succes!!! Marijke Jonker (informatie tel . 0314- 327822)

TOTAALLIJST HOGERE PLANTEN

K.N.N.V.-reis 20 juni t/m 3 juli 2004
Graubünden: Waltensburg

SOORTNAMEN

De wetenschappelijke namen komen uit Flora Helvetica (1). Als een soort ook vermeld is in Heukels (2), maar onder een andere wetenschappelijke naam, wordt die er tussen haakjes bijgevoegd. Indien nodig ter voorkoming van verwarring kunnen ook nog extra één of enkele andere synoniemen vermeld worden.

De Nederlandse namen komen, indien aanwezig, uit Heukels en zijn voorzien van een soortnaamcode (bv. RH 0774 of BB 2229). Bovendien wordt een toevoeging aangebracht, als de soort in Nederland bedreigd is, in de vorm van één van de vijf codes in de Nieuwe Rode-Lijst (3), (GE, KW, BE, EB of VN), of beschermd in de vorm van Besch.. Van alle soorten, die niet zo'n officiële Nederlandse naam dragen, wordt een "verzonnen" Nederlandse naam, of in noodgeval de Duitse naam uit Flora Helvetica, cursief en tussen haakjes in onze totaalijst vermeld. Deze "verzonnen" namen zijn gebaseerd op vier verschillende categorieën van bronnen, in volgorde van voorrang: a. naam al gebruikt (en goedgekeurd) in vorige totaalijsten van buitenlandse KNNV-reizen (4), b. naam uit Flora van België en Luxemburg (5), c. naam uit oude floras, platenboekjes enz., d. naam zelf verzonnen uit (vaak als vertaling van) buitenlandse naam of betekenis van wetenschappelijke naam.

OVER DE VOLLEDIGHEID EN DE BETROUWBAARHEID

In ieder geval is op de eerste twee excursiedagen zogoed mogelijk geprobeerd compleet te schrijven door de samensteller van deze totaalijst, zelfs inclusief alle banale soorten als Straatgras en Akkerdistel. Al spoedig is daar verder van afgezien wegens de enorme grote hoeveelheden van nieuwe soorten. Uiteraard werden nieuwe soorten zorgvuldig ingeboekt en werden wel interessante soorten herhaaldelijk genoteerd. Het gevolg is dat in de kolommen met data (gecombineerd met de bijbehorende locaties) iedere soort minimaal op zijn eerste vondst-datum ingeschreven is, al of niet op daaropvolgende dagen, maar dat hij misschien op nog veel meer dagen gezien is, dan in de kolommen af te lezen is. Vaak was de groep, tijdens de wandeling, nogal wat verspreid. Over waarnemingen waarbij de samensteller niet aanwezig was, zijn aanvullende lijstjes of mondelinge mededelingen aangeleverd. In het geval dat de hele groep begon op hetzelfde uitgangspunt, maar daarna verspreid (bv. wat hoger of wat lager), werden alle gegevens van die dag samengevoegd en in één kolom ingeschreven. In het geval dat twee of drie groepen, te voet of met vervoer gebracht, op totaal verschillende beginpunten te wandelen, zijn er daarvoor aparte lijsten gemaakt en dus ook in een eigen kolom ingeboekt (voor gegevens daarover zie in LEGENDA: locatie: data boven de kolommen). Zo zijn voor 12 excursiedagen 15 kolommen ingeruimd. Het resultaat is een totaalijst geworden van 592 taxa (grotendeels normale soorten en enkele ondersoorten en verzamel-soorten). Er zijn nu in het nabije verleden vijf KNNV-reizen gehouden in het kanton Graubünden in Zwitserland, waarin vergelijkbare plantenlijsten als deze in de reisverslagen terecht gekomen, nl.: Val Sinestra 1998, eind augustus met 464 taxa, Val Sinestra 1999, half juli met 557 taxa, Val Sinestra 2002 begin augustus met 438 taxa en Tschierschen 2003, begin juli met 531 taxa en dit jaar Waltensburg 2004, eind juni met 592 taxa. Hierbij valt op: ten eerste dat juni en juli meer taxa opleveren dan augustus; ten tweede dat deze drie gebieden, met betrekkelijk kleine afstand van elkaar, toch veel verschillende soorten dragen, nl. 143 taxa, gezien in 2002 in Val Sinestra zijn niet in 2003

in Tschierschen waargenomen en 140 taxa, gezien in 2003 in Tschierschen zijn niet in 2004 in Waltensburg gevonden.

Veel soorten konden door ervaren plantenkenneren al in het veld worden benoemd en door de samensteller ingeschreven. 's Avonds werd met behulp van de aanwezige literatuur, vooral de onovertroffen Flora Helvetica, ijverig gedetermineerd. Ook andere boeken en brochures over planten en over vegetaties waren 's avonds in de zaal beschikbaar.

Tenslotte zijn nog 124 exemplaren tussen oude kranten in de koffer meegegaan naar Amsterdam om ze daar (opnieuw) definitief te determineren. Dat betreft soorten, waarvan in Waltensburg de determinatie niet goed wilde lukken of wegens tijdgebrek (vooral grassen en zeggen) in het geheel niet gedetermineerd waren, of soorten waarvan, met welk argument dan ook, een hernieuwd onderzoek gewenst was. De in Amsterdam aangekomen vondsten hebben het transport ongeschonden overleefd, zijn daarna gedetermineerd uit Flora Helvetica, sommige nagedetermineerd uit Heukels of uit De Langhe. De meeste zijn daarna bewaard als bewijsmateriaal.

OVER HET TERREIN EN DE RESULTATEN

Graubünden ligt volgens Heukels in de Middeneuropese regio, terwijl Nederland in West-Europa ligt (behalve Zuid-Limburg; dat ligt ook in Midden-Europa). Het gevolg is dan ook dat van onze in totaal 592 gevonden taxa er niet minder dan 194 in het geheel niet in Heukels te vinden zijn. Bovendien staan er nog 116, weliswaar vermeld in Heukels, in de Rode-Lijst (sommige zelfs al verdwenen in Nederland) en/of beschermd en er zijn ook nog 27 met een bijzondere naamcode (met BB in plaats van RH), bv. door adventief of verwilderd te zijn. De beide laatste twee categorieën horen dus eigenlijk meer in de Middeneuropese regio thuis. De optelsom geeft dus:

$194 + 116 + 27 = 337$ middeneuropese taxa en $592 - 337 = 255$ nederlandse taxa.

Plantensoorten zijn niet allemaal luk raak overal te vinden. De een meer, de ander minder gebonden aan een landschaps-type. Een groep soorten, die altijd samen in één biotoop te vinden zijn, wordt beschouwd als een vegetatie-eenheid. H.P.G. Helsper (6) heeft een rapport gepubliceerd over de vegetatie-eenheden in Graubünden, onder de naam Cursus Centrale Alpen. Ook in de plantenlijsten van, hierboven al aangehaalde, verslagen over Val Sinestra en Tschierschen is dit rapport gebruikt. Een zevental voorbeelden van vegetaties uit dat rapport, die wij zeker gezien hebben in 2004 (hoewel niet altijd alle bijbehorende kruidensoorten aanwezig waren) is volledig een herhaling van uit verslag 2003:

- a. een dennenbos met de daarbij behorende kruiden als Rondbladig stalkruid, Roodbruine wespeorchis, Beredruif, Eenzijdig wintergroen en Venusschoentje
- b. een montaan sparrenbos met Muursla, Witte zegge, Hazesla en Knikkend parelgras
- c. een subalpien sparrenbos met Rode bosbes, Eenbloemig wintergroen, Homogyne en Koraalwortel
- d. beekbegeleidende struikvegetaties van Grauwe en Groene els (wij zagen overwegend de Groene) met kruiden als Christoffelkruid en Turkse lolie
- e. natte hooilanden met veel Davalliana-zegge
- f. een ruigte rondom de koeienhutten met Alpenzuring, Brave hendrik, Beekpunge en Blauwe monnikskap
- g. een Klaver- en Borstelgras gemeenschap met Borstelgras, Alpenklaver en Alpenanemoon.

De vegetatie nr. e zou geplaatst kunnen worden bij de groep van de (vochtige gedeelten van de) Magerwiesen. Wij hebben daar inderdaad veel Davalliana-zeggen en verwanten waargenomen. De vegetaties f en g zijn te vinden bij de Fettwiesen, sterk geëutrofeerd,

o.a. door koeienmest. Wij vonden dan ook zeer veel grasvelden met Borstelgras, Brave hendrik, Alpenzuring, Blauwe monnikskap en Alpenanemoon.

In 2003 zijn wij al door de toenmalige reisleiding gewezen op de sterke toename van de Fettwiesen ten koste van de Magerwiesen, die nog steeds verder achteruitgaan; een onrustbarende ontwikkeling !!

LITERATUUR

1. K.Lauber & G.Wagner, 1996: Flora Helvetica
2. R.van der Meijden, 1996: Heukels' Flora van Nederland (22e druk)
3. R.van der Meijden e.a., 2000: Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland (in Gorteria 26-4)
4. KNNV: reisverslagen Val Sinestra (1998, 1999, 2002), Tschierschen (2003)
5. J.E. De Langhe e.a., 1988: Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en aangrenzende gebieden (2^e druk)
6. H.P.G. Helsper, 1981: Cursus Centrale Alpen (Tirol)

LEGENDA

nr.

1 t/m 140 = familienummers volgens Heukels, echter gerangschikt in de volgorde in de Flora Helvetica, die geen familienummers hanteert. Families met het teken # in plaats van een familienummer zijn niet in Heukels opgenomen.

naam

wetenschappelijke naam zomogelijk uit Heukels (zie ook inleiding)

afkortingen:

in Hk = in Heukels

in Lgh = in De Langhe

s.lat. = in brede zin (bv. groep soortnamen samengevoegd)

s.str. = in strikte zin

locatie: data boven de kolommen

- 21 juni Waltensburg naar Breil en terug;
plus aanvullingen van Atte, Ria en Meta
plus waarnemingen van soorten, die vaak gezien zijn maar de datum niet
ingeschreven was; nu arbitrair op eerste excursiedag ingeboekt, maar als o
i.p.v x
- 22 juni Falera naar Ruschein
- 23 juni Alp Dado Sut naar Alp Dadens Sut en vervolgens langs de beek naar huis;
plus aanvullingen van Ferdi en Atte (de hoge groep)
- 24 juni van Waltensburg tot St.Martin (± Wali)
- 25 juni van Andiast "langs de beek" naar Pigniu en terug langs de andere zijde van
de beek naar Andiast;
plus aanvulling van hoge groep, door Atte (tocht Zervreilasee – Vals)
- 26 juni gebracht via Ilanz naar Ob. Dutjen; lopen naar Riein; vandaar gebracht naar
huis;
plus aanvulling van hoge groep door Ferdi
- 27 juni gebracht naar Alp de Schlans; lopen via Tschegn, Dadens Sut, Breil naar
huis
- 28 juni A. in principe rustdag

- B. waarnemingen omgeving huis (= ongeveer laatste stuk van route 27 juni):
ingeboekt in kolom 27 juni, maar als o i.p.v. x
- C. excursie Lac du Pigniu; scribeur Jennie ;
plus aanvulling van hoge groep door Ferdi
- 29 juni A. gebracht naar Oberalppass (via Disentis); rondwandeling o.a. Calmut; van Oberalppass weer naar huis gebracht
B. tweede groep (naar onbekende locatie); o.l.v. Gré; scribeur Liesbeth; ingeboekt in kolom 29a
C. kleine derde groep: Rheinschlucht; scribeur Ferdi; gegevens samengevoegd met kolom 1 juli (zie aldaar)
- 30 juni A. gebracht naar Alp Dado Sut (p.p. met omgeving Quada, Rubi); en weer naar huis gebracht;
plus aanvulling van hoge groep door Ferdi
B. van Dado lopende naar Waltensburg, door Gré, Atte e.a.; ongeveer zelfde route als 23 juni; daarom gegevens ingeboekt in kolom 23, maar o i.p.v. x
- 1 juli A. postbus naar Ilanz, met trein naar Versam-Safien; lopen naar Schlucht bij Chrummag en terug naar V.-Saf.; aldaar lunch; vervolgens lopen naar Valendas-Sagogn; met trein naar Ilanz en per postbus naar Waltensburg; plus aanvulling van gegevens van Ferdi van 29 juni langs ongeveer zelfde route; deze geboekt als o i.p.v. x
B. excursie omgeving Flims, door Ferdi; geboekt in kolom 1a
C. excursie Frisaltal, door Lidy Huff.; geboekt in kolom 1b
- 2 juli gebracht naar Vrin; lopen via de dorpen Surin, Silgin, Pogrm, Sarcasti naar Uors; van Uors naar huis gebracht

comm.

commentaren: de nummers 1 t/m 17 verwijzen naar voetnoten, onderaan de namenlijst

tekens in de kolommen

x = soort aanwezig, hetzij bekend geacht door plantenkenners, hetzij ter plaatse benoemd als 'veld-determinatie'

+ = 's avonds (of thuis in Nederland) gedetermineerd met plantenmateriaal en met Fl.Helv., al of niet aangevuld met Hk. of Lgh.

H = soort gedetermineerd en bovendien bewaard als herbariumexemplaar

o = in kolom 21: soort gezien op 21 juni en/of andere dagen (verklaring zie hierboven bij LEGENDA → locatie)

o = in de kolommen 23, 27 en 1 juli: soorten gezien op andere dagen, maar met argumenten (zie wederom LEGENDA → locatie) in deze kolom ingeschreven

Rode-Lijst-codes

GE = gevoelig

KW = kwetsbaar

BE = bedreigd

EB = ernstig bedreigd

VN = verdwenen

nr. naam

locatie

comit.

	locatie									a 3 0 9 0 1	a b			
	2 1 2 3	4 5 6	7 8 9	1 1 2	1 1 2									
Caltha palustris L. Dotterbloem RH 0187 (Besch.)	x	x x	x x											
Clematis vitalba L. Bosrank RH 0339									x	x				
Hepatica nobilis Schreber [in Lgh: Leverbloempje]	x		x			x			x	x			x	1
Pulsatilla alpina (L.)Del. ssp.apilifolia (Alpenanemoon; gele vorm)				x				x						2
Ranunculus aconitifolius L. (Monnikskapranonkel)	x	x	x x			x	x						x	
Ranunculus acris L. Scherpe boterbloem RH 1040	x													
Ranunculus alpestris L. (Alpenranonkel)					x									
Ranunculus bulbosus L. Knolboterbloem RH 1040	x			x										
Ranunculus kuepferi Gr.et B. (= R. pyrenaicus L.) (Pyrenese ranonkel)														
Ranunculus lanuginosus L. (Wollige boterbloem)			x					H						H
Ranunculus montanus Willd. (agg.) (Bergranonkel)			x		x			x						
Ranunculus repens L. Kruipende boterbloem RH 1056	x													
Thalictrum aquilegifolium L. Akeleinuit BB 5151	x			x				x		x				x
Thalictrum minus L. (ssp.minus) Kleine ruit RH 1953 KW								x						x
23 Berberidaceae - Berberisfamilie														
Berberis vulgaris L. Zuurbes RH 0136						x						x		
24 Papaveraceae - Papaverfamilie														
Chelidonium majus L. Stinkende gouwe RH 0305	x													
Papaver dubium L. Bleke klaproos RH 0915			x											
33 Fagaceae - Napjesdragersfamilie														
Fagus sylvatica L. Beuk RH 0513	o													
Quercus robur L. Zomereik RH 1037	o													
34 Betulaceae - Berkenfamilie														
Alnus cf. glutinosa (L.)Gaertner Zwarte els RH 0036	x													3
Alnus incana (L.)Moench Witte els RH 0037														+
Alnus viridis (Chaix)DC (Groene els)		x	x											x
Betula pendula Roth Ruwe berk RH 0140								x						

nr. naam

locatie

comm.

	locatie									comm.		
	2 1 2 3	4 5 6	7 8 9	a 3 0 9 0 1	a b 1 1 2							
Silene acaulis (L.)Jacq. (Stengelloze silene)						x x						
Silene dioica (L.)Clairv. Dagkoekoeksbloem RH 0807	x x								x			
Silene noctiflora L. Nachtkoekoeksbloem RH 0806 BE	x											
Silene nutans L. Nachtsilene RH 1204	x x	x										
Silene pratensis (Rafn.)Godr. [in Hk :S.latifolia ssp.alba] Avondkoekoeksbloem RH 0805			x						x			
Silene rupestris L. (Rotssilene)						+ x x			x			
Silene vulgaris (Moench)Garcke Blaassilene RH 1206	x		x x									
Spergularia rubra (L.)Presl. Rode schijnspurrie RH 1237				+								
Stellaria alsine Grimm [in Hk: S.uliginosa Murray] Moerasmuur RH 1247		x	x									
Stellaria graminea L. Grasmuur RH 1248	x											
Stellaria media (L.)Vill. [in Hk: S.media L.] Vogelmuur RH 1250	x											
Stellaria nemorum L. (ssp.nemorum) Bosmuur RH 1253	x x x	x										
40 Polygonaceae - Duizendknoopfamilie												
Oxyria digyna (L.)Hill. (Alpenzuurkruid)				x				x				
Polygonum bistorta L. [in Hk: Persicaria bist.(L.)Samp.] Adderwortel RH 0969	x		x x						x		x	
Polygonum viviparum L. (Levenbarende duizendknoop; Knöllchen-Knöterich)	x		x x			x			x		x	
Rumex acetosa L. Veldzuring RH 1093	x											
Rumex acetosella L. Schapezuring RH 1094				x								
Rumex alpestris Jacq. (Bergzuring)	x											
Rumex alpinus L. (Alpenzuring)	x x		x								x	
Rumex obtusifolius L. Ridderzuring	x											
Rumex scutatus L. Spaanse zuring RH 1104 GE	x x											
43 Hypericaceae - Hertshooifamilie												
[in Hk : Clusiaceae] Hypericum maculatum Crantz Gevlekt hertshooi RH 1482 BE	x x		x						x			

nr.	naam	locatie									comm.					
		2			4 5 6			7 8 9			a 3 0	a b				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	0		1	1	1
	Salix reticulata L. (Netwilg)			x												
	Salix viminalis L. Katwilg RH 1126												x			
52	Brassicaceae - Kruisbloemenfamilie															
	Alliaria petiolata (M.B.)Cavara et Grande Look-zonder-look RH 0029	0														
	Arabidopsis thaliana (L.)Heynh. Zandraket RH 0081		x			x										
	Arabis alpina L. (Alpenscheefkelk)			x		x										
	Arabis hirsuta (L.)Scop. [in Hk: uitgesplitst]		x													
	Arabis subcoriacea Gran. (= A. bellidifolia Jacq.; <u>non</u> A. bell. Crantz !!) (Beekscheefkelk)			H												
	Barbarea vulgaris R.Br. Gewoon barbarakruid RH 0133			+					x			x			x	
	Biscutella laevigata L. (Brilkruid)								x							
	Capsella bursa-pastoris (L.)Medicus Gewoon herderstasje RH 0200		x			x										
	Cardamine amara L. Bittere veldkers RH 0201		x	x								x				
	Cardamine impatiens L. Springzaadveldkers RH0204			x									x		x	
	Cardamine resedifolia L. (Resedabiadige veldkers)					H				H					H	
	Draba aizoides L. (Geel hongerbloempje)					H										
	Kernera saxatilis (L.)Rchb. (Bothauwtje)									H						
	Thlaspi alpestre L. agg. (Alpenboerenkers)									+						
	Turritis glabra L. [in Hk : Arabis glabra (L.)Bernh.] Torenkruid RH 1315 BE			x						H						
53	Resedaceae - Resedafamilie															
	Reseda lutea L. Wilde reseda RH 1062															x
55	Ericaceae - Heifamilie															
	Calluna vulgaris (L.)Hull. Struikhei RH 0186					x	x			x						
	Erica carnea L. (Sneeuwheide)					x				x						
	Loiseleuria procumbens (L.)Desv. (Kruipend rotsroosje ; Alpenazalea)									x						
	Rhododendron ferrugineum L. (Roestbladig alpenroosje)					x				x	x		x			
	Vaccinium myrtillus L. Blauwe bosbes RH 1329					x				x						
	Vaccinium uliginosum L. Rijsbes RH 1330 BE					x										

nr.	naam	locatie									comm.					
		2			4 5 6			7 8 9			a 3 0			a b		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	0	1	1	1	2
	Potentilla erecta (L.)Räuschel Tormentil RH 1008	x	x		x	x		x			x					
	Potentilla grandiflora L. (Grootbloemige ganzerik)				x											
	Potentilla neumanniana Rchb. [in Hk: P.verna L.] Voorjaarsganzerik RH 1013				+	x										
	Potentilla reptans L. Vijfvingerkruid RH 1010										x					
	Prunus avium L. Zoete kers RH 1018	x														
	Prunus padus L. ssp.petraea (Tausch) Domin [in Hk : P.petraea als synoniem met P.padus] Vogelkers RH 1019		x													
	Rosa pendulina L. (Alpen-Hagrose)								x							x
	Rubus idaeus L. Framboos RH 1091	x	x		x											x
	Rubus saxatilis L. Steenbraam RH 1092 BE								x			H				
	Sanguisorba minor Scop. Kleine pimpemel RH 1136 KW	x			x			x								
	Sorbus aria (L.)Crantz Meelbes BB 5146		x												x	
	Sorbus aucuparia L. Wilde lijsterbes RH 1227	x														
64	Fabaceae - Vlinderbloemenfamilie															
	Anthyllis vulneraria L. Wondklaver RH 0071 KW	x	x		x	x		x	x							
	Astragalus glycyphyllos L. Wilde hokjespeul RH 0118	x							x							
	Hippocrepis comosa L. Paardenhoeftklaver RH 0628		+	x	x	x		x								x
	Hippocrepis emerus (L.)Lassen (Strauchwicke)												H			
	Lathyrus pratensis L. Veidlathyrus RH 0715	x	x		x						x	x				
	Lathyrus sylvestris L. Boslathyrus RH 0716	x							+		x	x				
	Lathyrus vernus (L.)Bernh. ssp.vernus (Voorjaarslathyrus)								x		x	x				x
	Lotus corniculatus L. (Gewone) rolklaver (RH 0761)		x													H
	Lotus maritimus L. [in Hk: Tetragonolobus m. (L.)Roth] Hauwklaver RH 1419 GE				x	x										
	Medicago falcata L. Sikkeklaver RH 0798								x							
	Medicago lupulina L. Hopklaver RH 0799	x	x								x					x
	Melilotus albus Med. Witte honingklaver RH 0809								x			x				
	Onobrychis viciifolia Scop. Esparcette RH 0875		x			x						x				

nr.	naam	locatie									comm.			
		2			4 5 6			7 8 9			a 3 0	a b		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9 0 1	1 1 2		
71	Santalaceae - Sandelhoutfamilie Thesium alpinum L. (Alpenbergvlas) Thesium bavarum Schrank (Beiers bergvlas) Thesium pyrenaicum Pourret Weide bergvlas BB 1279 Thesium rostratum M. et K. (Snavelvrucht-bergvlas)	x			+	x		x			x			x
											H			
											x			
										H	o			
76	Euphorbiaceae - Wolfsmelkfamilie Euphorbia cyparissias L. Cipreswolfsmelk RH 0492 Mercurialis annua L. Tuinbingelkruid RH 0822 Mercurialis perennis L. Bosbingelkruid RH 0823					x	x		x		x	x		
											x			
											x			
79	Linaceae - Vlasfamilie Linum catharticum L. Geelhartje RH 0747 KW	x			x	x	x		x					x
86	Polygalaceae - Vleugeltjesbloemfamilie Polygala alpestris Rchb. (Bergvleugeltjesbloem) Polygala amarella Crantz (Bittere vleugeltjesbloem) Polygala chamaebuxus L. (Buxusbladige vleugeltjesbloem ; « Mariërvögelchen ») Polygala vulgaris L. Gewone vleugeltjesbloem RH 0963 GE					H								
		+				H		x						
		x			x	x		x x			x			
		+			x				x					
83	Aceraceae - Esdoornfamilie Acer campestre L. Spaanse aak RH 0001 Acer pseudoplatanus L. Gewone esdoorn RH 0002	o							x					x
88	Geraniaceae - Ooievaarsbekfamilie Geranium colombinum L. Fijne ooievaarsbek RH 0569 Geranium dissectum L. Slipbladige ooievaarsbek RH 0570 Geranium pyrenaicum Burm.F. Bermoolevaarsbek RH 0575 Geranium robertianum L. Robertskruid RH 0576 Geranium sanguineum L. Bloedooievaarsbek BB 50 5072 Geranium sylvaticum L. (Bosooievaarsbek)	+												
		x												
		x			x						x			x
		x			x						x			
		x												
		x												
		x x			x	x								x
90	Balsaminaceae - Balsemienfamilie Impatiens noli-tangere L. Groot springzaad RH 0660										x	o		

nr.	naam	locatie									comm.		
		2 1 2 3	4 5 6	7 8 9	a 3 0 9 0 1	a b 1 1 2							
	Impatiens parviflora DC Klein springzaad RH 0661								x	x			
87	Oxalidaceae - Klaverzuringfamilie Oxalis acetosella L. Witte klaverzuring RH 0909	x	x	x	x						x		
91	Araliaceae - Klimopfamilie Hedera helix L. Klimop RH 0598	x											
92	Apiaceae - Schermbloemenfamilie Aegopodium podagraria L. Zevenblad RH 0011	x		x					x				
	Aethusa cynapium L. Hondspeterselie RH 0012								x	x			
	Angelica sylvestris L. Gewone engelwortel RH 0060		x	x	x	x					x		x
	Astrantia minor L. (Kleine astrantia)											H	
	Carum carvi L. Echte karwij RH 0271 GE (Kümmel)	x	x			+							x
	Chaerophyllum hirsutum L. agg. (Heggenribzaad s.lat.)					H							
	Chaerophyllum villarsii Koch (Villars' ribzaad)									+			
	Heracleum mantegazzianum Somm. et Lev. Reuzenberenklauw RH 0606					x							
	Heracleum sphondylium L. Gewone berenklauw RH 0607	x											
	Laserpitium gaudinii Moretti (Gaudin's laserkruid)											H	
	Laserpitium latifolium L. (Breedbladig laserkruid)		x			x					x		
	Ligusticum mutellina (L.)Crantz (Alpen-Liebstock)									H			
	Pastinaca sativa L. Pastinaak RH 0922										x		
	Peucedanum ostruthium (L.)Koch (Meisterwurz; in Lgh: Meesterkruid)								x				
	Pimpinella major (L.)Huds. Grote bevermel RH 0940		x		x	+		x					
	Pimpinella saxifraga L. Kleine bevermel RH 0941		x					x					
	Sanicula europaea L. Heelkruid RH 1138 KW		x					x					x
	Torilis japonica (Houtt.)DC Heggendoornzaad RH 1289		x										
100	Menyanthaceae - Watergentiaanfamilie Menyanthes trifoliata L. Waterdrieblad RH 0621 GE Besch.				x	x							
93	Gentianaceae - Gentiaanfamilie Gentiana acaulis L. (Breedbladige gentiaan)			x		x		+	x				

nr.	naam	locatie											comm.					
		2			4 5 6			7 8 9			a 3 0			a b				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	0		1	1	1	2	
	<i>Gentiana asclepiadea</i> L. (Zijdeplantgentiaan)							x								x		
	<i>Gentiana bavarica</i> L. (Beierse gentian)			H									H					
	<i>Gentiana punctata</i> L. (Gestippelde gentiaan)				x				x									
	<i>Gentiana utriculosa</i> L. (Blaasgentiaan)			x														
	<i>Gentiana verna</i> L. (Voorjaarsgentiaan)			+	+	?		x	?			+					5	
96	Asclepiadaceae - Zijdeplantfamilie <i>Vincetoxicum hirundinaria</i> Medikus Witte engbloem RH 0383 KW		x			x												
97	Solanaceae - Nachtschadefamilie <i>Atropa belladonna</i> L. Wolfskers RH 0125 KW <i>Solanum dulcamara</i> L. Bitterzoet RH 1218															H		
101	Polemoniaceae - Vlambloemfamilie <i>Polemonium coeruleum</i> L. Jakobsladder BB 5113						x										H	
99	Cuscutaceae - Warkruidfamilie <i>Cuscuta epithymum</i> (L.) Murray Klein warkruid RH 0379 KW <i>Cuscuta europaea</i> L. Grootwarkruid RH 0380								x								H	6
								x										7
103	Boraginaceae - Ruwbladigenfamilie <i>Anchusa officinalis</i> L. Gewone ossentong RH 0054 <i>Asperugo procumbens</i> L. Scherpkruid RH 0106 EB <i>Borago officinalis</i> L. Bemagie BB 0147 <i>Echium vulgare</i> L. Slangekruid RH 0431 <i>Myosotis alpestris</i> F.W.Schmidt (Alpenvergeet-mij-nietje) <i>Myosotis arvensis</i> Hill. Akkervergeet-mij-nietje RH 0840 <i>Myosotis scorpioides</i> L. Moerasvergeet-mij-nietje RH 0844 <i>Myosotis sylvatica</i> Hoffm. Bosvergeet-mij-nietje RH 0846 <i>Symphytum officinale</i> L. Gewone smeerwortel RH 1259			+														
						H												
				x														
			x	x								x	x					
					x	H												
					x													
			+		x													
							x											
			o															
105	Lamiaceae - Lipbloemenfamilie <i>Acinos alpinus</i> (L.) Moench (Alpensteentijm) <i>Ajuga genevensis</i> L. [In Lgh : Harig zenegroen]		x	x			x		x								x	
			x										o					

nr.	naam	locatie									comm.								
		2									a 3 0			a b					
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	0	1	1	1	2			
	Fraxinus excelsior L. Gewone es RH 0531							x											
	Ligustrum vulgare L. Wilde liguster RH 0736												x				x		
110	Scrophulariaceae - Helmkruidfamilie																		
	Bartsia alpina L. (Alpenhelm)	x	x		x	x	x		x			x							
	Chaenorhinum minus (L.)Lange Kleine leeuwenbek RH 0743	0																	
	Digitalis grandiflora Miller (Grootbloemig vingerhoedskruid)	x						x											
	Digitalis purpurea L. Gewoon vingerhoedskruid RH 0406											x							
	Euphrasia hirtella Reut. (Wollige ogentroost)												0						
	Euphrasia montana Jordan (in Hk : syn. met E.rostkoviana ; in Lgh: ssp. onder E.rostk.; in Fl.Helv. als Bergogentroost) p.p. Beklierde ogentroost RH 0511 EB	x	x		+	+							x				x		
	Linaria alpina (L.) (Alpenleeuwenbekje)																	x	9
	Linaria vulgaris Miller Viasbekje RH 0745	x																x	
	Melampyrum pratense L. Hengel RH 0804		+														+		
	Melampyrum sylvaticum L. (Boshengel)	x	x		x			x	x									x	
	Melampyrum sylvaticum L. (Boshengel, forma rosea)							H											
	Pedicularis recutita L. (Roodbruin kartelblad)				H	x													
	Pedicularis tuberosa L. (Knolkartelblad)				x					H									
	Pedicularis verticillata L. (Kranskartelblad)		x			+						x							
	Rhinanthus alectorolophus (Scop.)Pollich Harige ratelaar RH 1065 KW	x	x		x	+		x										x	
	Scrophularia nodosa L. Knopig helmkruid RH 1170	x	x	x									0					x	
	Verbascum lychnitis L. Melige toorts RH 1339												+				x		
	Verbascum nigrum L. Zwarte toorts RH 1340	x																	
	Verbascum thapsus L. Koningskaars RH 1343		+										+						
	Veronica alpina L. (Alpenereprijs)			x															
	Veronica beccabunga L. Beekpunge RH 1349	x	x		x														
	Veronica bellidioides L. (Rozetereprijs)											H							
	Veronica chamaedrys L. Gewone ereprijs RH 1351	x	x	x	x			x				x							

nr.	naam	locatie									a 3 0			a b			comm.	
		2			4 5 6			7 8 9			9	0	1	1	1	2		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	0	1	1	1	2		
	Achillea millefolium L. Gewoon duizendblad RH 0004	x				x												
	Adenostyles alliariae (Gouan)Kerner (Grijze klierstijl)				?	x											H	zie 5
	Antennaria dioica (L.)Gaertn. Rozenkransje RH 0061 EB				x	x							o					
	Arctium minus Bernh. s.lat [in Hk: A.minus (Hill)Bernh.; = A. pubens Bab.] Gewone klit RH 2457								x									
	Arnica montana L. Valkruid RH 0093 BE Besch.	x			x	x	x	x	x			x						
	Artemisia vulgaris L. Bijvoet RH 0101								o									
	Aster bellidiastrum (L.)Scop. (Alpenmadelief)	x	x		x				x									x
	Bellis perennis L. Madeliefje RH 0135	x	x															
	Bupthalmum salicifolium L. (Wigbladig koeienoog)											x	x					
	Calycocorsus stipitatus (Jacq.)Rauscherl (= Willemetia st.) (Kronlaffich)												+					
	Carduus defloratus (Alpendistel)				x	x		x				x	x					x
	Carduus personata (L.)Jacq. (Gemaskerde distel)			x		x						x	x					x
	Carlina acaulis L. (Zilverdistel)					x							x					
	Centaurea scabiosa L. Grote centaurie RH 0284 KW	x	x		x	x		x				x	x					x
	Cicerbita alpina (L.)Wallr. (Alpenmelksia)							x										
	Cichorium intybus L. Wilde cichorei RH 0325													x				
	Cirsium arvense (L.)Scop. Akkerdistel RH 0331		x															
	Cirsium eriophorum (L.)Scop. Wollige distel RH 0333 GE	x																
	Cirsium oleraceum (L.)Scop. Moesdistel RH 0334	x	x		x	x							x					
	Cirsium palustre (L.)Scop. Kale jonker RH 0335	x																
	Cirsium spinosissimum (L.)Scop (Stekelige vederdistel)					x								x				
	Cirsium vulgare (Savi)Ten. Speerdistel RH 0336	x				x												
	Conyza canadensis (L.)Cronq. Canadese fijnstraal RH 0475	x																
	Crepis aurea (L.)Cass. (Gold-Pippau ; Goudbloemstreepzaad)	x			x	x		x				x						
	Crepis biennis L. Groot streepzaad RH 0371	x				x												
	Crepis pyrenalca (L.)Greut. (Pyrenees streepzaad)							+					x					

nr.	naam	locatie									comm.						
		2	1 2 3			4 5 6			7 8 9			a 3 0	a b				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	0	1	1	1	2	
	Erigeron annuus (L.)Pers. Zomerfijnstraal RH 1720																+
	Eupatorium cannabinum L. Koninginnekruid RH 0490											x	x				
	Gnaphalium sylvaticum L. Bosdroogbloem RH0588 GE						x										
	Hieracium aurantiacum L. Oranje havikskruid RH 0811		x				x										
	Hieracium lactucella Wallr. Spits havikskruid RH 0812 EB		+			x	x	?		x							zie 5
	Hieracium murorum L. Muurhavikskruid (s.la.) RH 2417 KW		x							x							
	Hieracium pilosella L. Muizenoor RH 0621		x	x			+						x				x
	Hieracium piloselloides Vill. (Florentijns havikskruid)													x			
	Hieracium staticifolium All. (Engelsgrasbladig muizenoor)		x				+										
	Hieracium villosum Jacq. (Villig havikskruid)									x							
	Homogyne alpina (L.)Cass. (Alpenlattich)			x		x	x			x							
	Lapsana communis L. Akkerkool RH 0708		x									x	x				x
	Leontodon helveticus Méral (Zwitserse leeuwentand)													+			
	Leontodon hispidus L. Ruige leeuwentand RH 0726 KW		x				+			x							
	Leucanthemopsis alpina (L.)Heyw. (Alpenmargriet)			x										x			
	Leucanthemum vulgare Lam. Gewone margriet RH 0319		x											?			zie 5
	Matricaria discoidea DC Schijfkamille RH 0796		x	x													
	Mycelis muralis (L.)Dumort. Muursla RH 08839		x										x				
	Petasites spec. { ?albus (L.)Gaertn.} Wit hoefblad (in vrucht) BB 5182		?				?			x							zie 5
	Prenanthes purpurea L. (Hazensla)									x				0			x
	Senecio alpinus (L.)Scop. (Alpenkruidskruid) (veg.)		0														12
	Senecio doricum L. (Gomzekruidskruid)									x							
	Senecio vulgaris L. Klein kruidskruid RH 1192			x													
	Solidago virgaurea L. Echte guldenroede RH 1222 KW								x	x							
	Sonchus asper (L.)Hill Gekroesde melkdistel RH 1224		x							x							
	Sonchus oleraceus L. Gewone melkdistel RH 1225		x	x													
	Tanacetum parthenium (L.)Sch.-Bip. Moederkruid RH 0320													0			

nr.	naam	locatie									a 3 0 9 0 1	a b			comm.		
		2	1	2	3	4	5	6	7	8		9	1	1		2	
	Taraxacum officinale Weber s.lat. [in Hk: T.off. F.H.Wigg.] Gewone paardebloem RH 1264	x															
	Tragopogon pratensis L. (Gele) morgenster BB 1954	x				x	x										x
	Tussilago farfara L. Klein hoefblad RH 1316					x				x							
132	Juncaceae - Russenfamilie																
	Juncus articulatus L. Zomprus RH 0673																x
	Juncus compressus Jacq. Platte rus RH 0678					x											
	Juncus effusus L. Pitrus RH 0680					x											
	Juncus filiformis L. Draadrus RH 0681 KW					x											
	Juncus inflexus L. Zeegroene rus RH 0684																x
	Juncus trifidus L. (Driedelige rus)									H							
	Luzula alpinopilosa (Chaix)Breistr. (Bruine veldbies)									H							
	Luzula lutea (All.)DC (Gele veldbies)									x							
	Luzula luzuloides (Lam.)Dandy & Wilm. Witte veldbies RH 0769	x				x				x							x
	Luzula multiflora (Retz.)Lej. Veelbloemige veldbies RH 1993					x	x										
	Luzula nivea (L.)DC (Sneeuw witte veldbies)					x							o				
	Luzula pilosa (L.)Willd. Ruige veldbies RH 0770	x	x	x						x	x						
	Luzula sudetica (Willd.)Schultes (Sudeten-veldbies)									H							
	Luzula sylvatica (Huds.)Gaud. Grote veldbies RH 0771																H
133	Cyperaceae - Cypergrassenfamilie																
	Blysmus compressus (L.)Link Platte bie RH 1157 KW					x											
	Carex alba Scop. (Witte zegge)									x		H	x				x
	Carex canescens L. [in Hk : C.curta Good.] Zompzegge RH 0219									x							
	Carex capillaris (Draadsteelzegge)									H							
	Carex davalliana Sm. [in Lgh : Veenzegge]					H	x			x		x					
	Carex digitata L. Vingerzegge RH 0222 BE	x	H							H		x					
	Carex distans L. Zille zegge RH 0224					H	H										
	Carex echinata Murray Sterzegge RH 0228									x			H				

nl. naam	locatie									comm.		
	2 1 2 3	4 5 6	7 8 9	a 3 0 9 0 1	a b 1 1 2							
Maianthemum bifolium (L.)Schmidt Dalkruid RH 0786	x x			x	x							
Paradisea liliastrum (L.)Bertol. (Paradijslelie)							x					14
Paris quadrifolia L. Eenbes RH 0920 KW	x				x			x		x		
Polygonatum odoratum (Miller)Druce Welriekende salomonszegel RH 0965								+	x			
Polygonatum verticillatum (L.)All. Kranssalomonszegel RH 0966 BE	x x x						x					x
Streptopus amplexifolius (L.)DC (Knoopvoet)												H
Tofieldia calyculata (L.)Wahlenb. (Bieslelie)	x x	x x			x			x x x				
Veratrum album L. s.str. (Dodenwaad)		x	x x		x x							x
Veratrum album L. ssp.lobellianum (Bernh.) Rchb. ; idem, met groene bloemen							+					
139 Iridaceae - Lissenfamilie												
Crocus albiflorus Kit. (Voorjaarscrocus)		x								H		
Iris pseudacorus L. Gele Iis RH 0665										o		
140 Orchidaceae - Orchideeënfamilie												
Anacamptis pyramidalis (L.)Rich. Hondskruid RH 0051 GE Bescch.												x
Cephalanthera longifolia (L.)Fritsch Wit bosvogeltje RH 0290 BE Besch.	x											
Cephalanthera rubra (L.)Rich. Rood bosvogeltje RH 0291 VN Besch.							o		x x	x		
Coeloglossum viride (L.)Hartm. Groene nachtorchis RH 0344 BE Besch.							x x		x			
Cypripedium calceolus L. (Venusschoentje)										o		x
Dactylorhiza maculata (L.)Soo agg. uitgesplitst tot:	x x								x			x
Dactylorhiza maculata (L.)Soo s.str. Gevlekte orchis RH 1616 KW Besch., plus	x											
Dactylorhiza fuchsii (Druce)Soo (Fuchs' orchis)						H	x		x			?
[in Hk: synoniem met D.maculata)												
Dactylorhiza majalis (Rchb.)Hunt & Summ. [in Hk: geen Ned.naam, BB 1637; s.lat., maar ssp.majalis = Brede orchis RH 0886 KW Besch.]	x x	x x	+		x				x			15
Dactylorhiza traunsteineri (Rchb.)Soo (Traunsteiners Knabenkraut)	x											
Epipactis atrorubens (Hoffm)Besser Bruinrode wespeorchis RH 0459 KW Besch.							x			x		
Epipactis helleborine (L.)Crantz Brede wespeorchis RH 0460 Besch.	x						x		x	o		
Gymnadenia conopsea (L.)R.Br. Grote muggeorchis RH 0593 EB Besch.						x	x		x x			x

nr.	naam	locatie									comm.			
		2	1 2 3			4 5 6			7 8 9			a 3 0	a b	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	9 0 1	1 1 2		
	Gymnadenia odoratissima (L.)Rich. (Welriekende muggeorchis)				x									
	Listera cordata (L.)R.Br. Kleine keverorchis RH 0749 GE Besch.				x									16
	Listera ovata (L.)R.Br. Grote keverorchis RH 0750 KW Besch.	x	x		x	x	x		x		x	x		x
	Neottia nidus-avis (L.)Rich. Vogelnestje RH 0861 EB Besch.		x				x	x	x			x	x	17
	Orchis mascula (L.)L. Mannetjesorchis RH 0887 EB Besch.	x												
	Orchis ustulata L. Aangebrande orchis RH 0893 VN Besch.	x				x		x						x
	Platanthera bifolia (L.)Rich. Welriekende nachtorchis RH 0950 BE Besch.										x		H	
	Pseudorchis albida (L.)Löve Witte muggeorchis RH 0735 VN Besch.			x	x	x	x	x			x		x	

totaal

580 soorten

6 s.lat.-soorten of agg.-soorten

6 extra ondersoorten (ssp.), waarvan de "grote" soort al in de 580 zit

592 taxa

commentaren

- uitsluitend vegetatief gezien, maar bladmodel is onmiskenbaar
- alleen de gele vorm is in bloei waargenomen; wel zijn exemplaren (ook op andere dagen) gezien in vrucht, maar daarom niet opgeschreven, want kan zowel geel als wit zijn
- geen materiaal meegenomen om verschil tussen zwarte en groene els te onderzoeken; na de eerste dag nooit meer waargenomen, dus dubieus; geboekt als cf. (in kolom als ?)
- geen materiaal, dus als cf.
- vaak gezien, maar in het veld niet altijd definitief te benoemen; dan als cf.
- volgens Fl.Helv. op tijd of op vlinderbloemige; volgens Hk ook op o.a. Walstro; onze vondst op 2 juli op Walstro
- volgens Fl.Helv. en Hk: op Brandnetels, Hop en andere; onze vondst op Brandnetel
- uitsluitend vegetatief gezien, dus nog zonder bloemen, maar wegens zeer opvallend bladmodel onmiskenbaar te benoemen als *Salvia glutinosa*, bij beide vondsten
- zowel met oranje vlek als ook met witte vlek op de onderlip; op de zelfde dag, maar wel met grote afstand
- als parasiet op Walstro, maar te jong om definitief te benoemen
- alleen bij aanwezigheid van bloem of vrucht te benoemen; de andere vondsten dus als cf.; dat zelfde geldt ook voor de 2 andere soorten is dit geslacht
- op veel dagen gezien, meestal vegetatief; maar dan door fors uiterlijk en bladmodel benoemd als *S.alpinus*
- zolang de kafnaalden minder dan 3 mm lang zijn is *B.inermis* (letterlijk: ongewapend) mogelijk; onze vondst van 21 juni zonder kafnaalden en 27 juni met korte kafnaalden beide accoord
- Paradijslelie op afstand gezien door scribeent, maar naar eer en geweten correct benoemd
- vondst van 26 juni: zowel met gevlekte als met ongeflekte bladen
- volgens Fl.Helv. en ook Hk in zure naaldbossen; onze vondst onder Spar
- volgens Fl.Helv. parasiet in het algemeen; volgens Hk in loofbossen op kalk; onze vondst (ook?) onder Spar

Tenslotte nog een serie van 19 soorten, die ter plaatse wel gezien (?) of besproken (?) zijn, maar waarvan geen bewijzen voorhanden zijn, noch over datum, noch over locatie.

1	<i>Avenella flexuosa</i>	- Bochtige smele
2	<i>Cardaminopsis arenosa</i>	- Rozelsteenkens
3	<i>Gentiana clusii</i>	- Clusius' gentiaan
4	<i>Glechoma hederacea</i>	- Hondsdraf
5	<i>Hordeum murinum</i>	- Kruipertje
6	<i>Juncus alpinoarticulatus</i>	- Alpenrus
7	<i>Lamium maculatum</i>	- Gevlekte dovenetel
8	<i>Lysimachia nummularia</i>	- Penningkruid
9	<i>Matricaria recutita</i>	- Echte kamille
10	<i>Mellilotus officinalis</i>	- Citroengele honingklaver
11	<i>Mentha aquatica</i>	- Watermunt
12	<i>Mentha longifolia</i>	- Herts munt
13	<i>Nigritella nigra</i>	- Vanilleorchis
14	<i>Ophrys insectifera</i>	- Vliegeorchis
15	<i>Phragmites australis</i>	- Riet
16	<i>Pritzelago alpina</i>	- Alpen-Gemskresse
17	<i>Saxifraga oppositifolia</i>	- Zuiljessteenbreek
18	<i>Sedum rupestre</i>	- Rotsmuurpeper
19	<i>Senecio ovatus</i>	- Schaduwwuiskruid

opgesteld door Ger van Zanen
16 augustus 2004

TOTAALLIJST PADDENSTOELEN

K.N.N.V.-reis 20 juni t/m 3 juli 2004
Graubünden: Waltensburg

De indeling van de lijst is in grote lijnen gelijk aan die, welke door Ger van Zanen is opgesteld voor de reizen naar Val Sinestra en Tschierschen.

SOORTNAMEN

Zowel de wetenschappelijke namen als de nederlandse namen zijn grotendeels ontleend aan "Het Overzicht van de Paddenstoelen in Nederland" (1). Bovendien is bij de soortnaam de code toegevoegd, waaronder de soort geregistreerd staat. Staat de soort in de Rode Lijst (2), dan is dit eveneens vermeld. Enkele soorten, die niet uit Nederland bekend zijn, zijn macroscopisch op naam gebracht met behulp van "Mushrooms and Toadstools of Britain and Europe" (3).

Behalve de namen is ook de rangschikking van het paddenstoelenrijk in 6 grote groepen uit "Het Overzicht" gevolgd. De rang van deze groepen in de taxonomie is nog lang niet opgehelderd en daarom is in "Het Overzicht" afgezien van een verdere onderverdeling. De geslachten zijn rechtstreeks alfabetisch in de betreffende groep geplaatst en de soorten zonodig eveneens alfabetisch in het betreffende geslacht.

OVER DE VOLLEDIGHEID EN DE BETROUWBAARHEID

Daar in principe paddenstoelen het gehele jaar door kunnen voorkomen (elke soort in zijn eigen periode en enkele soorten zijn zelfs meerjarig), zal het duidelijk zijn dat een volledige inventarisatie gedurende een tweeweekse reis uitgesloten is.

De meeste determinaties zijn macroscopisch gedaan met behulp van "Mushrooms and Toadstools of Britain and Europe" (3). Van enkele kritische soorten is de definitieve determinatie thuis verricht. Voor één bijzondere vondst is materiaal (thuis voorlopig bewerkt, beschreven en daarna gedroogd) voor verdere determinatie bezorgd bij de deskundige van het Nationaal Herbarium Nederland te Leiden.

De illustraties zijn van Nel Swagerman-Stelling, waarvoor mijn hartelijke dank.

Dat bij één van deze tekeningen de naam *Mycena inclinata* staat, heeft te maken met de achteraf fout gebleken determinatie van *Mycena renati*, die zich macroscopisch praktisch niet onderscheidt van *M. inclinata*, behalve door een chloorluchtje, dat mij niet opgevallen was, is voor mijn verantwoording. Microscopisch onderzoek gaf echter thuis ondubbelzinnig de naam *M. renati*.

Verder wil ik Ger van Zanen bedanken voor zijn hulp bij het determineren van de diverse soorten en het kritisch doorlezen van het concept van dit stukje (inclusief het verzorgen van de lay-out in de zelfde stijl als bij de plantenlijst) en natuurlijk allen, die meespeurden naar paddenstoelen en die deze bij mij bezorgden.

LITERATUUR

(N.B. de nummers 1 t/m 3 zijn o.a. hierboven aangehaald, de nummers 4 t/m 8 uitsluitend in de paragraaf commentaren, te vinden ná de soortenlijst)

1. Overzicht van de paddenstoelen in Nederland, E. Arnolds, Th.W. Kuyper & M.E. Noordeloos, 1995 Ned.Myc.Ver., Wijster
2. Bedreigde en kwetsbare paddenstoelen in Nederland, Rapport IKC Natuurbeheer nr.24, E.J.M.Arnolds & G. van Ommering, 1996, Wageningen
3. Mushrooms and Toadstools of Britain and Europe, vertaling van Guide des Champignons de France et d'Europe, Régis Courtecuisse & Bernard Duhem, 1994, Lausanne.

4. Bestimmungsschlüssel zu den Arten der Gattung Entoloma (Rötlinge) in Europa, M.E. Noordeloos, 1994, IHW-Verlag
5. Pilze der Schweiz, Band 5, Blätterpilze, teil 3; J.Breitenbach & F.Kränzlin, 2000, Verlag Mykologie, Luzern
6. Pilze der Schweiz, Band 3, Röhrlinge und Blätterpilze, teil 1; J.Breitenbach & F.Kränzlin, 1991, Verlag Mykologie, Luzern
7. Pilze der Schweiz, Band 2, Nichtblätterpilze; J.Breitenbach & F.Kränzlin, 1986, Verlag Mykologie, Luzern
8. Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze; W.Jülich, 1984, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart

LEGENDA

Rode-lijst

zie Plantenlijst (GE, KW, BE, EB, VN)

locatie

zie Plantenlijst; alleen de data 29 juni en 1 juli zijn hier niet gesplitst

comm.

commentaren; zie helemaal aan het eind, ná de soortenlijst

naam

locatie

comm.

	locatie									3 0	0 1 2	comm.	
	2	1	2	3	4	5	6	7	8				9
Psilocybe pseudocyanea (Desm.: Fr.) Noordel. var. ochrocyanea (M.Bon) 134.10.0 okergele variant van de Slanke kopergroenzwam (134.02.9) KW								x					4
Schizophyllum commune Fr.: Fr. Waaierdje 128.01.0 KW												x	
Suillus bovinus (L.: Fr.) Roussel Koeieboleet 135.02.0			x										
2. <u>Aphylophorales</u> – Plaatjesloze vlieszwammen (Buisjeszwammen, Stekelzwammen, Korstzwammen, Koraalzwammen enz.)													
Fomitopsis pinicola (Swartz : Fr.) P.Karst. Roodgerande houtzwam 317.01.0	x	x	x					x				x	x
Ganoderma lipsiense (Batsch) Atk. Platte tonderzwam 319.01.0												x	
Gloeophyllum sepiarium (Wulf.: Fr.) P.Karst. Geelbruine plaatjeshoutzwam 321.02.0 KW													x
Oligoporus stipticus (Pers.: Fr.) Gilb. & Ryv. Bittere kaaszwam 425.14.0													x
Phellinus conchatus (Pers. : Fr.) Quéf. Bruinzwarte vuurzwam 374.01.0 KW												x	
Phellinus robustus (P.Karst.) Bourd. & Galz. Eikevuurzwam 374.11.0 KW													x
Polyporus ciliatus Fr.: Fr. Zomerhoutzwam 382.04.0			x										
Trametes hirsuta (Wulf.: Fr.) Pilát Ruig effenbankje 417.02.0													x
Trametes versicolor (L.: Fr.) Pilát Elfenbankje 417.07.0									x				x
3. <u>Gasteromycetes</u> - Buikzwammen													
Bovista plumbea Pers.: Pers. Loodgrijze bovist 202.05.0		x	x		x								x
Calvatia cyathiformis (Bosc) Morgan een Bovist (geen Ned.naam)								x					5
Calvatia utriformis (Bull.: Pers.) Jaap Ruitjesbovist 204.02.0								x					
Vascellum pratense (Pers.: Pers.) Kreisel Afgelatte stuifzwam 231.01.0													x
4. <u>Ascomycotina</u> - Zakjeszwammen (Bekerzwammen enz.)													
Helvella leucomelaena (Pers.) Nannf. Zwartwitte bokaalkluiszwam 614.12.0 KW		x	x					x					
5. <u>Myxomycotina</u> – Slijmzwammen													
Fuligo septica (L.) Wiggers Heksenboter 922.07.0				x									

totaal

44 soorten

commentaren

1. *Entoloma spec.* is in Amsterdam voorlopig benoemd tot *E. inusitatum* Noordel., Enderle & Lammers (Cystidensatijnzwam) uit een monografie van M.E.Noordeloos (4). Wij wachten echter op het antwoord van de heer Noordeloos in Leiden van de definitieve naamgeving.
2. in Courtecuisse als twee aparte soorten, daarvoor in Waltensburg gekozen voor *G.satur*; de meeste andere boeken beschouwen deze als synoniemen en dan heeft *G.picreus* de voorrang, o.a. in Band 5 van *Pilze der Schweiz* van Breitenbach & Kränzlin (5), die ook een Duitse naam geeft; (B. & K. in vijf delen is echter helaas onhanteerbaar in de koffer)
3. in Courtecuisse als *M. evenosa*; Breitenbach (6) beschouwt *M. subalpina* als synoniem van *evenosa* en draagt dus de Duitse naam *Alpen-Weichritterling*
4. in Waltensburg gekozen voor *Stropharia ochrocyanea* in Courtecuisse in plaats van *S. pseudocyanea*, maar *Het Overzicht* (1), waarin de soorten van *Stropharia* verhuisd zijn naar het geslacht *Psilocybe*, beschouwt *P. ochrocyanea* als ondersoort van *P. pseudocyanea* en kreeg daarmee toch een Ned. naam, althans met restrictie: met okergele variant
5. *C. cyathiformis* komt niet voor in Nederland, dus staat niet in *Het Overzicht* (1), evenmin in Breitenbach (7) en dus ook geen Duitse naam, hoewel in het boek van Jillich (8) beweerd wordt dat deze soort ook in Zwitserland bekend zou zijn.

opgesteld door Atte van den Berg
23 augustus 2004

Mossen en Korstmossen.

Eindelijk zit het er op. Drie maanden zwoegen, gebogen over je mikroskoop, blad- en stengeldoorsneden maken, lezen en nog eens lezen en vergelijken totdat je er moe van wordt, je jas aantrekt en naar de duinen fietst om daar lekker uit te waaien en de mossen de mossen te laten. Dat is heel wat anders dan met de floristen. Toen zij naar huis gingen hadden zij 95 % van hun werk er al opzitten.

Ik ben niet jaloeers en ik mopper niet. Integendeel! Ik heb drie maanden lang kunnen nagenieten van onze vakantie in Waltensburg. Ik ben er tot op heden niet toe gekomen om de door Bep gemaakte foto's in te plakken.

Zoals jullie wel zullen begrijpen heb ik met groot genoegen mijn huiswerk gemaakt. Gelukkig heb ik een assistent kunnen aantrekken om mij te assisteren bij dit immense werk. Een lid van de plantenwerkgroep die zich specialiseert op korstmossen, de heer Jo Clarijs, was bereid mij te assisteren en heeft de meeste korstmossen voor zijn rekening genomen, en ook hij heeft het met veel plezier gedaan. Het aardige is dat je mossen te zien krijgt die in het Zeeuwse niet voor komen. Je doet ervaring op en verrijkt je kennis. Het is ons beiden opgevallen dat je met de nederlandse determineerwerken een heel eind kan komen. Natuurlijk hebben wij ook met buitenlandse flora's gewerkt. Het probleem van deze boeken is de terminologie en de vele afkortingen die worden gebruikt, deze zijn meestal niet in een woordenboek te vinden. Ondanks alle hobbels hebben we de meeste mossen op naam kunnen brengen. Een aantal bladmossen waren niet te determineren omdat de kapsels ontbraken. Een heel belangrijk determinatie kenmerk. Niettemin hebben we een respectabel aantal op naam kunnen brengen. Bij het determineren hebben wij van de volgende bronnen gebruik gemaakt:

A. Touw/W.V. Rubers: De Nederlandse bladmossen.

Helmut Gams: Kleine Kryptogamenflora, band 4, Moos-en Farnpflanzen.

Volkmar Wirth en Ruprecht Düll: Mossen en Korstmossen (Uitg. Tirion)

Klaas van Dort e.a.: Veldgids Mossen (Uitg. K.N.N.V.)

Hans M. Jahns: Elseviers gids van varens, mossen en korstmossen.

Han van Dobben: N.J.N.-Korstmossentabel.

E. Hennipman/H.J.M. Sipman: de Nederlandse Cladonia's (W.M. nr 124)

Kok van Herk/André Aptroot: Veldgids Korstmossen (K.N.N.V. Uitg.)

Volkmar Wirth: Flechtenflora

Helmut Gams: Kleine Kryptogamenflora, band 3, Flechten.

Henk Mandemaker.

B L A D M O S S E N .

<i>Amblystegium serpens</i>	- Gewoon pluisdraadmos
<i>Barbula unguiculata</i>	- Klei schroeftandmos
<i>Bartramia ithyphylla</i>	- Stijf appelmos
<i>Bartramia halleriana</i>	- Appelmos spec.
<i>Bartramia pomiformis</i>	- Gewoon appelmos
<i>Brachythecium rutabulum</i>	- Gewoon dikkopmos
<i>Brachythecium salebrosum</i>	- Glad dikkopmos
<i>Bryum arcticum</i>	- Knikmos spec.
<i>Bryum capillare</i>	- Gedraaid knikmos
<i>Bryum capillare</i> ssp. <i>elegans</i>	- Gedraaid knikmos
<i>Bryum amblyodon</i>	- Ongewimperd knikmos
<i>Bryum turbinatum</i>	- Urn knikmos
<i>Campylium polygamum</i>	- Gewoon goudmos
<i>Ceratodon purpureus</i>	- Purpersteeltje
<i>Cratoneuron commutatum</i>	- Geveerd diknerfmos
<i>Cratoneuron decipiens</i>	- Diknerfmos spec.
<i>Ctenidium molluscum</i>	- Kammos
<i>Dicranella palustris</i>	- Pluisjesmos spec.
<i>Dicranella vaginale</i>	- Eenhuizig greppelmos
<i>Dicranodontium denudatum</i>	- Priembladmos
<i>Dicranoweisia crispula</i>	- Steen-sikkelsterretje
<i>Dicranum scoparium</i>	- Gewoon gaffeltandmos
<i>Didymodon fallax</i>	- Klei-dubbeltandmos
<i>Distichium capillaceum</i>	- Recht visgraatjesmos
<i>Encalypta streptocarpa</i>	- Groot klokhoedje
<i>Grimmia pulvinata</i>	- Gewoon muisjesmos
<i>Homalothecium lutescens</i>	- Geel zijdemos
<i>Hygrohypnum luridum</i>	- Schijnklauwtjesmos
<i>Hypnum cupressiforme</i>	- Gewoon klauwtjesmos
<i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>resupinatum</i>	- idem
<i>Leptobryum pyriforme</i>	- Slankmos
<i>Orthotrichum affine</i>	- Gewone haarmuts
<i>Orthotrichum obtusifolium</i>	- Stompe haarmuts
<i>Orthotrichum speciosum</i>	- Ruige haarmuts
<i>Paraleucobryum enerve</i>	- Sikkelbladmos spec.
<i>Philonotis seriata</i>	- Kantig staartjesmos
<i>Plagiomnium rostratum</i>	- Gesnaveld boogsterremos
<i>Plagiomnium undulatum</i>	- Gerimpeld boogsterremos
<i>Pogonatum aloides</i>	- Gewone viltmuts
<i>Pogonatum urnigerum</i>	- Grote viltmuts
<i>Polytrichum alpinum</i>	- Berg haarmos
<i>Polytrichum juniperinum</i>	- Zandhaarmos
<i>Polytrichum piliferum</i>	- Ruighaarmos
<i>Racomitrium canescens</i> var. <i>canescens</i>	- Grijsze bisschopsmuts
<i>Racomitrium canescens</i> var. <i>intermedium</i>	- idem
<i>Racomitrium heterostichum</i> var. <i>affine</i>	- Hunnebed bisschopsmuts

Vervolg zie na Levermossen.

Korstmossen, vervolg.

<i>Rhizocarpon geographicum</i>	- Gewoon landkaartmos	steen
<i>Rhizocarpon lecanorinum</i>	- Klein landkaartmos	"
<i>Ropalospora viridis</i>	- Koele boskorst	berk
<i>Umbilicaria cylindrica</i>		steen
<i>Umbilicaria deusta</i>	- Runnebed navelmos	"
<i>Usnea filipendula</i>	- Visgraat baardmos	boom
<i>Usnea stratina</i>		boom
<i>Xanthoria fulva</i>		berk
<i>Xanthoria polycarpa</i>	- Klein dooiermos	eik
<i>Xanthoria parietina</i>	- Groot dooiermos	eik

LEVERMOSSEN.

<i>Calyptogeia muellerana</i>	- Gaaf buidelmos	tussen mos
<i>Eremonotus myriocarpus</i>		"
<i>Paraleucobryum longifolium</i>		"
<i>Preissia quadrata</i>	- Vierkantmos	"
<i>Radula complanata</i>	- Schijfjesmos	"
<i>Scapania aquiloba</i>	- Schoffelmos spec.	"

BLADMOSSEN - vervolg.

<i>Rhynchostegium murale</i>	- Muursnavelmos
<i>Rhytiadelphus triquetrus</i>	- Pluimstaartmos
<i>Sanionia uncinatus</i>	- Geplooid sikkelmoss
<i>Schistidium alpicola</i>	- Achterlichtmos spec.
<i>Scorpidium revolvens</i>	- Klein schorpioenmos
<i>Thuidium philibertii</i>	- Zweep thujamos

K O R S T M O S S E N .

<i>Acarospora fuscata</i>	- Bruin steenschubje	Steen
<i>Acarospora nitrophila</i> var. <i>praeruptorum</i>		
<i>Bryoria capillaris</i>	- Grijs paardehaarmos	boom
<i>Cladina arbuscula</i>	- Gebogen rendiermos	grond
<i>Cladina ciliata</i>	- Sierlijk rendiermos	"
<i>Cladina portentosa</i>	- Openrendiermos	"
<i>Cladonia chlorophaea</i>	- Fijn bekermos	vochtige rots
<i>Cladonia chlorophaea</i> ssp. <i>novochlorophaea</i>		"
<i>Cladonia deformis</i>		"
<i>Cladonia digitata</i>	- Vertakt bekermos	"
<i>Cladonia grayi</i>	- Bruin bekermos	"
<i>Cladonia humilis</i>	- Patatzak bekermos	"
<i>Cladonia luteoalba</i>		"
<i>Cladonia macilenta</i>	- Dove heidelucifer	
<i>Cladonia macrophylla</i>		"
<i>Cladonia polydactyla</i>	- Ster heidestaartje	grond
<i>Cladonia pyxidata</i>	- Wrattig bekermos	vochtige rots
<i>Cladonia ramulosa</i>	- Rafelig bekermos	"
<i>Cladonia squamosa</i>	- Doornig heidestaartje	"
<i>Cladonia sulphurina</i>	- Geel bekermos	grond
<i>Cladonia uncialis</i>	- Varkenspootje	boom
<i>Cladonia coniocraea</i>	- Smal bekermos	grond
<i>Cetraria aculeata</i>	- Kraakloof	grond
<i>Cetraria cucullata</i>		grond
<i>Cetraria islandica</i>	- IJslandsmos	"
<i>Collema flaccidum</i>		vochtige rots
<i>Evernia prunastri</i>	- Eikenmos	eik
<i>Fuscidea cyathoides</i>		steen
<i>Lecanora charlotera</i>	- Witte schotelkorst	berk
<i>Lecanora persimilis</i>		berk
<i>Lecanora polytropa</i>	- Geelgroene schotelkorst	steen
<i>Lecidella elaeochroma</i>		berk
<i>Lecidea lapicida</i>		steen
<i>Lecidea lithophila</i>	- Zwarte granietkorst	steen
<i>Nephroma resupinatum</i>		vochtige rots
<i>Peltigera horizontalis</i>		grond
<i>Peltigera leucophlebia</i>		mos/grond
<i>Peltigera collina</i>		boom
<i>Peltigera polydactyla</i>		grond
<i>Peltigera rufescens</i>	- Klein leermos	steen
<i>Phacophyscia orbicularis</i>	- Rond schaduwmos	berk
<i>Phacophyscia tenella</i>		"
<i>Physcia alpoli</i>	- Gemarmerd vingermos	eik
<i>Physcia stellaris</i>	- Groot vingermos	eik
<i>Physcia tenella</i>	- Heksenvingermos	eik
<i>Physconia enteroxantha</i>	- Donker rijpmos	eik
<i>Porpidia crustulata</i>	- Blauwkorst spec.	steen
<i>Pseudovernia furfuracea</i>	- Purper geweiemos	eik
<i>Psilolechia leprosa</i>	- Kopermos	steen
<i>Ramalina farinacea</i>	- Melig takmos	eik
<i>Rinodina oxydata</i>	- Rivier schotelkorst	steen

Aanvulling korstmossen
 (gedetermineerd door Jo. Clarijs).

<i>Amandinea punctata</i>	- Vliegenstrontjesmos	berk
<i>Brodoa atrofusca</i>		natte rots
<i>Cladonia symphycarpa</i>		id
<i>Collema crispum</i>	- Gewoon geleimos	id
<i>Cetraria nivalis</i>		id
<i>Lecanora argentata</i>		berk
<i>Haematomma ochroleucum</i>	- Witgerande stofkorst	id
<i>Lecidella eleochroma f. soralifera</i>		id
<i>Lecanora strobilina</i>		mos
<i>Parmelia submontana</i>		berk
<i>Phaecophycia ciliata</i>		id
<i>Phlyctis argena</i>	- Lichtvlekje	id
<i>Physcia caesia</i>	- Stoeprand vingermos	id
<i>Physcia tribacia</i>		natte rots

Aanvulling geraadpleegde literatuur:

- I.M. Brodo e.a.: Lichens of North America
 O.W. Purvis e.a.: The lichen flora of Great Britain and Ireland
 F.S. Dobson: Lichens, an illustrated guide to British and Irish species

Wetenschappelijk naam	Code	Nederlandse naam	omschrijving
<i>Aglais urticae</i>	AGLAURTEI	kleine vos	elke dag meermalen gezien
<i>Arctioxia cardamines</i>	ARCTICARD	oranjevlinder	veelvuldig gezien, in bosgebied op 1200 m. Hoogte
<i>Aphantopus hyperantus</i>	APHANTHYE	koninkje	aantal malen gezien
<i>Apanteles calaeus</i>	APANTCALAE	groot geelwit wijfje	elke dag meermalen gezien
<i>Araschnia levana</i>	ARASCHLEVA	landkaartje	3 keer gezien
<i>Argynnis adippe</i>	ARGYADIPPE	adippevlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Argynnis aglaja</i>	ARGYAGLALA	grote parthenovlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Babesia Thoni</i>	BOLOTHONI	Thoni's porcelaanvlinder	omvlieg voelgestekt via de Weeber
<i>Babesia stans</i>	BOLOSTANS	Italiëparthenovlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Boloria dia</i>	BOLODIA	akkerparthenovlinder	meerdere malen gezien
<i>Callophrys rubi</i>	CALLOPHRUBI	groenlijje	2 keer gezien
<i>Cartocephalus trifasciatus</i>	CARTOTRI	geelwitvlekkopje	Marjke gezien
<i>Coccyzus arcasii</i>	COCZYARCASII	tweskleurig hooibeetje	enkele malen gezien
<i>Coccyzus opax parvulus</i>	COCZYOPAX	hooibeetje	veel, veel
<i>Colias croceus</i>	COLICROCE	oranje kuzamevlinder	1 keer gezien
<i>Colias tyale</i>	COLITYALE	grote kuzamevlinder	meerdere malen gezien
<i>Cupido rosaeus</i>	CUPIROSEI	dwergblauwtje	veelvuldig gezien
<i>Erebia medusa</i>	EREBIMEDU	wedraaiende eretia	meerdere malen gezien
<i>Erebia medusa</i>	EREBIMEDU	donkere eretia	veel, op 1800-1800 meter gezien
<i>Enoria latior</i>	ENORILATIOR	kleine parthenovlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Euonymia phaeopollaris</i>	EUONYMPHAEOPOLLARIS	kleine oranjevlinder	veel gezien, vooral route Wabtenburg - Engels
<i>Lepidoptera elapsa</i>	LEPIDELAPSA	tonwtje	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Lycaste virgaurea</i>	LYCASTEVIRGAUREA	roze eretia	2 keer gezien
<i>Lycoteia phyllas</i>	LYCOTEPHYLLAS	kleine vuurvlinder	meerdere malen gezien
<i>Machilis arctus</i>	MACHILARCTUS	zwaarteeltje	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Mantissa julina</i>	MANTISSAJULINA	bruin zandooijje	Marjke gezien
<i>Melicope galathea</i>	MELICOPEGALATHEA	darabodje	in de buurt Wabtenburg vaak gezien
<i>Melitaea atrata</i>	MELITAEATRATA	topparthenovlinder	Marjke gezien
<i>Melitaea aureola</i>	MELITAEAUREOLA	topparthenovlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Melitaea cinerea</i>	MELITAEACINEREA	veluweparthenovlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Melitaea diamina</i>	MELITAEADIAMINA	woudparthenovlinder	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Nymphalis polychloris</i>	NYMPHNPOLYCHLORIS	grote vos	enkele malen gezien
<i>Papilio machaon</i>	PAPMACHAON	kariginenpape	lijka elke dag gesproken, op 1800-1800 meter en hoger
<i>Panorpa asperis</i>	PANORPASPERRIS	borst zandooijje	meerdere malen gezien
<i>Parnassius apollo</i>	PARNASSIAPOLLO	apollovlinder	bestaan, vooral op de route Wabtenburg - Engels
<i>Pieris napi</i>	PIERISNAPI	klein geelwit wijfje	drie keer gezien
<i>Phobos agestis/ Arctia agestis</i>	PHOBOSAGESTIS	bruin blaauwtje	meerdere malen gezien
<i>Polyommatus abant</i>	POLYOMMATABANT	geheleerde aurelia	per maal
<i>Polyommatus icarus</i>	POLYOMMATICARUS	carusblauwtje	meerdere malen gezien
<i>Pyrgus alveus</i>	PYRGUSALVEUS	groot apèkeldikkopje	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Pyrgus alveus</i>	PYRGUSALVEUS	oranje zandooijje	Marjke gezien
<i>Spekula verticillata</i>	SPEKULAVERTICILLATA	kaftgeelwitvlekkopje	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Thymelicus sylvestris</i>	THYMELICUSYLVESTRIS	geelwitvlekkopje	Nicolen, d.m.v. De gedetermineerd
<i>Vaessa albinata</i>	VASSALBINATA	stalaris	elke dag
<i>Vaessa cardui</i>	VASSACARDUI	distelvlinder	thema malen gezien

Nachtvlinders

kollervlinder
glasvlinder
populieren
sivjanvlinder
hupwervelvlinder

Hij veel blauwtjes was het heel lastig om de onderscheid te stellen, zonder ze een beetje kanten te kunnen bestuderen. Op deze reis werden de vlinders niet gevoerd. Er zijn geen geposeerde foto's van gemaakt.

Van de hand van dit's heeft Nicolen veel vlinders kunnen determineren

NICOLZEN KUIJSTRA EN MARJKE JONKER

Vogellijst van de KNNV-reis naar Waltensberg van 20 juni tot 3 juli 2004.

Op de heen en terugreis werden rode wouw, blauwe reiger, torenvalk buizerd en houtduif waargenomen.

Tijdens ons verblijf in Zwitserland werd bij mijn weten geen enkele duif gezien.

In de omgeving van ons hotel en tijdens de excursies werden de volgende vogels gehoord en/of gezien. De onderstaande lijst is zeker onvolledig. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te voeren. Zo waren er betrekkelijk weinig vogelaars onder de deelnemers aan deze reis. Verder ontbrak de kennis van de vogelgeluiden van typisch alpiene vogels.

Tenslotte was de tijd voor optimale vogelzang voorbij, de ouders waren of te druk met voeren of de jongen waren al op stap.

In totaal werden de volgende 53 soorten genoteerd, in systematische volgorde volgens de huidige ornithologische inzichten. Het had weinig zin de waarnemingen te specificeren volgens datum van waarneming omdat 1^e de meeste soorten van de lijst in de omgeving van Clarezia werden gezien en/of gehoord, 2^e de biotopen in de verschillende excursieterreinen te weinig verschilden in ornithologisch opzicht, en 3^e niet altijd de precieze plaats van waarneming is vermeld.

De vogellijst: Wilde Eend, Rode Wouw, Sperwer, Steenarend, Torenvalk, Kwartel, Koekoek, Gierzwaluw, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Boompieper, Gele Kwikstaart, Witte Kwikstaart, Winterkoning, Heggemus, Alpenheggemus, Roodborst, Zwarte Roodstaart, Gekraagde Roodstaart, Tapuit, Merel, Kramsvogel, Zanglijster, Grote Lijster, Tuinfluiter, Zwartkop, Tjiftjaf, Goudhaantje, Vuurgoudhaantje, Bonte Vliegenvanger, Kuifmees, Zwarte Mees, Pimpelmees, Koolmees, Boomklever, Vlaamse Gaai, Ekster, Notenkraker, Alpenkauw, Zwarte Kraai, Raaf, Spreeuw, Huismus, Vink, Groenling, Kneu, Kruisbek, Goudvink, Geelgors.

Ties Weenink

